

Att stödja utan att styra

Hur kan kommunerna göra för att stödja
arbetsintegrerande sociala företag?

Att stödja utan att styra

Bo Blideman

© **Tillväxtverket**

Upplaga: 300 ex, därefter tryck vid behov

Produktion: Ordförrådet

Text: Bo Blideman, Tanke & Handling ek för
Stockholm, oktober 2012

Tryck: DanagårdLiTHO

Info 0470

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Eva Johansson

Telefon 08-681 91 00

E-post: eva.johansson@tillvaxtverket.se

Förord

Att stödja utan att styra är producerad på uppdrag av Temagruppen Entreprenörskap och Företagande. Ett projekt med finansiering från Europeiska Socialfonden med målsättning att sprida kunskap bland annat om hur företagandet inom den sociala ekonomin kan användas för att fler ska få möjligheter till arbete och egen försörjning. Arbetsintegrerande sociala företag är en av de möjliga lösningar vi valt att fokusera på i projektet. Under de senaste åren har det pågått en tydlig tillväxt av nya sådana företag, företag som växer och där arbetstillfällena blir fler.

Under tiden som projektet pågått har vi träffat och talat med många företrädare för kommuner runt om i landet som funderat över hur de ska kunna stimulera framväxten av nya arbetsintegrerande sociala företag och stödja de som redan finns. Frågor kring tillämpning av regelverk som Lagen om Offentlig Upphandling, LOU, Konkurrenslagstiftning och EU:s statsstödsregler återkommer. Men också frågor som: Var hittar vi eldsjälarna? Hur visar vi att vi är intresserade av att stödja utvecklingen? För vilka är det lämpligt med sociala företag?

Att stödja utan att styra har kommit till för att ge grundläggande svar på så många av dessa frågor som möjligt. Men tipsar också om kompletterande källor för dem som vill veta mer.

Författaren Bosse Blideman, Tanke och Handling, har mångårig erfarenhet av utvecklingen av arbetsintegrerande sociala företag och samarbete med kommuner och andra myndigheter. Bosse Blideman svarar själv för innehållet i skriften.

Kommunerna Göteborg och Örebro och Samordningsförbundet Östra Södertörn samt Sveriges Kommuner och Landsting har följt arbetet med skriften och lämnat synpunkter på dess form och innehåll.

STOCKHOLM DEN 9 OKTOBER 2012

Anneli Sjögren,
avdelningschef Entreprenörskap och företagsutveckling

Innehåll

Att stödja utan att styra	7
Arbetsintegrerande sociala företag – vad är det och vad kan de ha för betydelse?	9
Begrepp	9
1. Vad är arbetsintegrerande sociala företag?	9
2. Vad är social ekonomi?	11
Bakgrund	13
3. Hur har de sociala företagen vuxit fram i Sverige?	13
4. Hur många sociala företag finns det idag?	13
5. För vilka målgrupper kan sociala företag vara lämpligt?	14
6. Vilken är den lämpliga juridiska företagsformen?	15
De arbetsintegrerande sociala företagens samarbete med den offentliga sektorn – policies och konkreta exempel	16
7. Vilka myndigheter handlägger frågor om socialt företagande?	16
8. Exempel på samarbete mellan sociala företag och kommuner	16
9. Exempel på samarbete mellan sociala företag och Arbetsförmedlingen	20
10. Finns det exempel på samarbete mellan sociala företag och Samordningsförbund?	22
11. Vad är Överenskommelsen och hur fungerar den?	22
Avknoppning	24
12. Vad menas med avknoppning?	24
13. Möjligheter och svårigheter?	24
14. Vad behöver personalen för stöd?	26
15. Vad säger lagen?	27
Hur skapa en god jordmån för att bilda sociala företag i kommunen?	29
16. Hur kan man skapa legitimitet och tydlighet?	29
17. Vad är sociala investeringsfonder?	32
18. Vad ska man tänka på i förhållande till omvärlden?	33
19. Hur vill de statliga myndigheterna driva på utvecklingen?	34

Upphandling	36
20. Vad är sociala kriterier och sociala hänsyn?	36
21. Kan det vara lagligt med sociala kriterier?	37
22. Vad säger EU om detta?	37
23. Vilka former av upphandling enligt LOU är vanliga?	39
24. Är LOV ett bättre verktyg för samverkan mellan offentlig sektor och sociala företag än LOU?	40
25. Vad är reserverade kontrakt?	41
Upphandling eller överenskommelse om stöd?	42
26. Hur kan man göra en överenskommelse om stöd?	42
27. Vad är ett stöd?	42
28. Vad säger lagen?	43
29. Vad är IOP?	45
Finns det en konkurrensproblematik?	47
30. Är Konkurrenslagstiftningen något hinder för stöd till sociala företag?	47
31. Utgör Statsstödsreglerna något hinder?	48
Projektverksamhet	49
32. Vad är viktigt att tänka på?	49
Stöd från det omgivande samhället	51
33. Vilket stöd finns att tillgå från det omgivande samhället?	51
Argument	53
34. Vad finns det för anledning att stödja arbetsintegrerande sociala företag?	53
Referenser	55
Bilagor – Så här har kommunerna gjort	56
Ansvarig person	56
Policyer om socialt företagande	57
Luleå	57
Växjö	59
Tidaholm	62
Haninge	65
Samordningsförbundet Östra Södertörn	66
Upphandling med social hänsyn/sociala kriterier	67
Örebro	67
Falun	68
Göteborg	68

Att stödja utan att styra

I handen, eller i din läsplatta, har du nu en skrift som i första hand vänder sig till anställda och förtroendevalda i kommuner som vill vara med och utveckla arbetsintegrerande sociala företag för att fler ska få möjlighet till arbete eller meningsfull sysselsättning. Företag som är självständiga men som samtidigt har en relation till offentlig sektor, kommun och/eller Arbetsförmedling.

Att det finns stora behov av fler arbetstillfällen och fler vägar till arbete är helt klart idag, inte minst för dem som har det svårast på arbetsmarknaden. När cirka 40 procent av de som uppbär försörjningsstöd gör det på grund av brist på lämpligt arbete behövs det fler företag som kan tillhandahålla praktik, arbetsträning, sysselsättning och arbete med individuell anpassning och stöd. De arbetsintegrerande företagen är en möjlig lösning. I dessa företag arbetar man med att skapa en organisation och ett arbetsklimat som stödjer delaktighet och empowerment.

Genom att erbjuda möjligheten till och också ställa krav på delaktighet i den egna utvecklingen, arbetets utförande och företagets drift och utveckling skapas förutsättningar för människor att växa och utvecklas. Målet kan vara arbete i företaget eller på någon annan arbetsplats men det kan också vara meningsfull sysselsättning och ett självständigare liv.

Att stödja utan att styra är inte bara ett sätt att beskriva det arbetsätt som präglar de arbetsintegrerande sociala företagen. I den här skriften handlar det i första hand om det förhållningssätt som en kommun som vill stödja framväxten av arbetsintegrerande sociala företag behöver ha. Tanken om självständighet, delaktighet och empowerment behöver även prägla relationen mellan kommun och företag, om den ska fungera i företagets vardag.

Idag ser vi ett ökande intresse från kommuner att vara med och ta initiativ till utvecklingen av nya arbetsintegrerande sociala företag och det kommer många frågor kring hur en kommun kan och bör agera i den processen.

Med *Att stödja utan att styra* vill vi försöka förmedla grundläggande kunskap om:

- Vad som kännetecknar ett arbetsintegrerande socialt företag.
- I vilka sammanhang det kan vara lämpligt med ett socialt företag.
- Hur de juridiska regelverken ser ut och fungerar i förhållande till sociala företag.

Att stödja utan att styra vill visa på både möjligheter och begränsningar i arbetet med att stödja utvecklingen. Här försöker vi ge svar på de vanligaste frågorna men kan naturligtvis inte ge uttömmande svar på alla frågor. För att få mer information, kunskap och möjlighet att diskutera kring utvecklingen i just din kommun finns det flera möjligheter.

Kontakta gärna det regionala Coompanionkontoret, kommunens jurist eller upphandlingsenhet eller författaren till denna skrift, Bosse Blideman på Tanke och Handling. Mycket information finns också på www.sofisam.se där Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Tillväxtverket i samarbete med de sociala företagens organisationer tillhandahåller uppdaterad information om förutsättningar samt en lista över de aktiva företagen.

Gun Berglund, Örebro kommun, Göran Näslund och Lotta Lidén Lundgren, Göteborgs stad och Ritva Widgren, Samordningsförbundet Östra Södertörn, har hjälpt till i arbetet med denna skrift. Också ett varmt tack till förbundsjurist Mathias Sylwan, Elina Berg och Birgitta Hällegårdh på Sveriges Kommuner och Landsting samt jurist Yngve Karlsson för värdefulla synpunkter.

Arbetsintegrerande sociala företag – vad är det och vad kan de ha för betydelse?

Begrepp

1. Vad är arbetsintegrerande sociala företag?

Det är företag som har skapats för att erbjuda arbete eller öka möjligheterna till arbete för människor som är utanför arbetsmarknaden. Majoriteten drivs som självständiga företag i form av sociala arbetskooperativ. Andra exempel kan vara större organisationer som skapar verksamheter som ofta har ett arbetsintegrerande syfte. Exempel på sådana organisationer är Hela Människan, IOGT/NTO och Verdandi.

Intresseorganisationer inom handikapprörelsen har också startat verksamheter för att skapa arbete för sina respektive målgrupper. Ett konkret exempel är Schizofreniförbundets avdelning i Stockholm som har en verksamhet som kallas *Steg för steg* med bokföringsservice, konferensadministration, textilateljé samt fairtrade-cafeet REKOMmenderas.

Om ett socialt företag inte har startats utifrån ett behov för en speciell målgrupp, är det naturligt att man vänder sig brett till människor med olika slags bakgrund som har behov av ett socialt företag för att komma in på arbetsmarknaden. Exempel på sådana företag är Kraftkällan i Hudiksvall och Bryggan i Piteå.

Det finns också organisationer som anställer exempelvis personer med funktionsnedsättning, men som har ett annat huvudsyfte. Frälsningsarméns Myrorna är ett sådant exempel vars huvudsyfte är att ge överskott till organisationens sociala arbete. Sådana organisationer räknas inte som arbetsintegrerande sociala företag enligt nedanstående definition.

Ett fåtal sociala företag har startats som individuella initiativ och är oftast organiserade i bolagsform.

DEFINITION

Regeringen har antagit en definition av arbetsintegrerande sociala företag:

Arbetsintegrerande sociala företag är företag som driver näringsverksamhet (producerar och säljer varor och/eller tjänster)

- med övergripande ändamål att integrera människor som har stora svårigheter att få och/eller behålla ett arbete, i arbetsliv och samhälle,
- som skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat väl dokumenterat sätt,
- som i huvudsak återinvesterar sina vinster i egna eller liknande verksamheter,
- som är organisatoriskt fristående från offentlig verksamhet.

Från ”Handlingsplan för fler och växande arbetsintegrerande sociala företag”, Regeringen, april 2010

Alla punkter ovan kan problematiseras och det kan finnas diskussion om gränsdragning runt de olika delarna i definitionen. Samtidigt är det ett tydligt försök till avgränsning i förhållande till såväl traditionellt vinstutdelande näringsliv som verksamheter inom offentlig sektor.

Vid behov kan dessa företag och verksamheter knyta till sig extern kompetens. Framför allt handlar det om att stärka den affärsmässiga kunskapen.

Andra typer av sociala företag

Det finns många olika sociala företag, alltifrån kooperativa förskolor och skolor till sjukhus. Skolorna kan initieras utifrån olika behov – önskemål om en speciell pedagogik, behov av ökat inflytande för föräldrar och personal eller helt enkelt utifrån en bristsituation. Ett exempel på sjukhus inom den idéburna sektorn är Ersta sjukhus som drivs av den ideella föreningen Ersta diakoni. Det handlar då om icke vinstutdelande företag som arbetar med vård och omsorg inom den sociala sektorn. Det finns också sociala företag/entreprenörer inom många olika verksamheter. Dessa förenas av att de har sociala mål och drivs på ett miljömässigt och socialt hållbart sätt.

Denna skrift handlar om *arbetsintegrerande sociala företag*, det vill säga företag som har som sitt huvudsyfte att skapa arbete. För enkelhetens skull används här i fortsättningen mestadels begreppet *sociala företag* i den löpande texten.

2. Vad är social ekonomi?

Begreppet *social ekonomi* är en officiell term inom EU. När Sverige blev medlem i EU, behövde vi utforma en svensk definition. Den lyder:

- Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn.
- Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar.
- Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännyttan eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft.

(Kulturdepartementet 1999)

Begreppet *social ekonomi* är en direkt översättning från franskans *économie sociale* som närmast kan betecknas som *samhällelig ekonomi*. EU-kommissionen inbegriper *kooperativ, ömsesidiga företag, föreningar och stiftelser* i begreppet. I Sverige är Kooperationen, den idéburna sektorn, idrottsrörelsen, folkbildningen och Svenska kyrkan exempel på viktiga delar av den sociala ekonomin – inklusive de sociala företagen som finns inom de ovan nämnda organisationerna. Arbetsintegrerande sociala företag är alltså en del inom den sociala ekonomin.

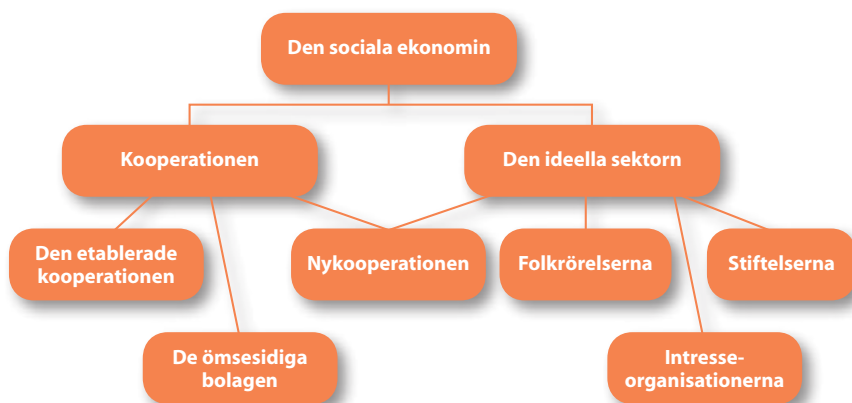
Det finns många begrepp

Å ena sidan kan man säga att kärt barn har många namn. Å andra sidan är flera begrepp inte synonymer med varandra, även om de till stor del överlappar varandra.

Idéella sektorn, non profit-sektorn kan sägas ingå in den idéburna sektorn. I Sverige används begreppet ofta synonymt med social ekonomi, men har mer en tyngdpunkt i organisationssverige och frivilligrörelsen. *Non profit*, det vill säga *icke vinst* är ett inte helt rättvisade begrepp, då företrädare för den sektorn egentligen menar *not for profit*, det vill säga att dessa företag är inte till för att skapa vinst. Men de får gärna ha en

stabil ekonomisk verksamhet som lämnar överskott som används för att skapa hållbarhet inför framtiden och för att utveckla verksamheten. Social ekonomi-begreppet har sin tyngdpunkt i organisationer som har (det kooperativa) företagandet som bas. *Tredje sektorn* är ett övergripande begrepp som till exempel används av tankesmedjan Sektor 3. *Civila samhället* omfattar ett ännu bredare skikt av samhället i form av föreningar, organisationer och andra lösligare grupper av människor eller med Wikipedias definition: *den utanför statsapparaten förekommande sociala interaktionen mellan människor.*

De flesta begreppen finns i nedanstående figur som forskaren vid Handelshögskolan Filip Wijkström har gjort. I stort sett samtliga arbetsintegrerande sociala företag kan ses som undergrupper till Nykooperation respektive Folk rörelser inom den sociala ekonomin.

Bakgrund

3. Hur har de sociala företagen vuxit fram i Sverige?

Mycket av inspirationen har hämtats från Italien, speciellt från Trieste, där mentalsjukhusen stängdes i början av 1980-talet. De före detta patienterna skulle integreras i samhället, vilket innebar ett stort behov av anpassade arbetsplatser. Därför bildades många sociala arbetskooperativ med empowerment och delaktighet som grund.

Det var också människor med psykisk och även intellektuell funktionsnedsättning som var de första att starta sociala arbetskooperativ i Sverige. De stod ofta nära respektive kommun med kommunalanställda handledare och verksamhet i kommunala lokaler.

I och med att Sverige blev EU-medlem 1995 tog utvecklingen fart, då många sociala företag har startats genom projekt tack vare medel från Europeiska socialfonden. Även Allmänna Arvsfonden har varit en viktig finansieringskälla för att kunna initiera projekt.

I mitten på 2000-talet fanns det ett Equal-projekt inom Svenska ESF-rådet "Socialt företagande – en väg till arbetsmarknaden" med dåvarande Nutek som projektägare. Det resulterade senare i en rapport på uppdrag från regeringen, "Program för socialt företagande" som kom 2008. Då tillsattes också en programansvarig för socialt företagande inom det som numera heter Tillväxtverket.

Förutom Italien har även andra länder runt Medelhavet som Portugal och Frankrike haft många inspirerande exempel på sociala företag. Länder som Storbritannien, Irland och Tyskland har också legat före oss i utvecklingen.

Flera länder har en positiv särlagstiftning gällande framför allt sociala arbetskooperativ på grund av deras stora positiva betydelse i samhället. De mest kända exemplen är Italien och Finland. Många länder i Europa har inte heller krav på upphandling när det gäller den sociala ekonomin.

4. Hur många sociala företag finns det idag?

Det finns år 2012 ca 300 arbetsintegrerande sociala företag. Antalet har fördubblats på fyra år. Intresset fortsätter att öka, inte minst hos kommunerna. I dessa företag arbetar cirka 9 000 människor. Ungefär en tredjedel av dem är anställda med lön, resterande har mestadels aktivitets- och sjukersättning som sin individuella försörjning. Den procentuella andelen som har lön ökar successivt.

Av de sociala företagen har 60 procent ekonomisk förening som företagsform, 30 procent har valt ideell förening och 10 procent är i aktiebolagsform.

De dominerande branscherna är butik inklusive second hand med 99 sociala företag, 80 med inriktning café, catering, restaurant samt 61 sociala företag med byggverksamhet/fastighetsskötsel.

Drygt 15 sociala företag har över 100 medarbetare.

5. För vilka målgrupper kan sociala företag vara lämpligt?

Det finns ingen speciell målgrupp. Sociala företag är en plattform för alla människor som står utanför arbetsmarknaden och som inte kommer in av egen kraft. I början var det starkt fokus på personer med funktionsnedsättning, till exempel Unitis i Ljusdal med intellektuell funktionshinder, föreningen Atrium i Växjö med människor som har en psykisk funktionsnedsättning eller Teckenspråkcentrum i Sundsvall för personer med hörsel funktionsnedsättning.

Kommunerna har enligt Socialtjänstlagen ansvar för att erbjuda meningsfull sysselsättning till personer med funktionsnedsättning. Det är därför vanligt att kommuner gör en överenskommelse eller köper platser hos arbetsintegrerande sociala företag för framför allt människor med psykisk funktionsnedsättning. På det sättet blir också medarbetarna i det sociala företaget en del av arbetsmarknaden och möjligheten att övergå till anställning med lön ökar. Det gäller även det sysselsättningsansvar som kommunerna har enligt Lagen om stöd och service, LSS, som är aktuell för framför allt människor med intellektuell funktionsnedsättning.

Det finns fler grupper som behöver sociala företag för att lättare kunna skapa sig ett arbete, till exempel en del människor med utländsk bakgrund som på grund av dåliga språkkunskaper och kulturell isolering inte kommer in på arbetsmarknaden. Här är Yalla-trappan i Rosengård i Malmö och Mitt Liv i Göteborg positiva exempel.

En grupp som har kommit till på senare tid är alla de som har blivit utförsäkrade eller håller på att bli det. För en del kan ett socialt företag vara en bra plattform för utveckling istället för att bollas mellan olika myndigheter. Bönorna i Handen i Haninge kommun är ett bra exempel där människor själva har skapat sig ett arbete istället för att vara beroende av flera olika myndigheter.

6. Vilken är den lämpliga juridiska företagsformen?

De sociala arbetskooperativen brukar drivas i form av ekonomiska föreningar. Har företaget låg omsättning och inga anställda, kan ideell förening ligga närmast till hands. Ibland hörs uttalanden om att det känns tryggast att starta som ideell förening för att kanske senare gå över till ekonomisk förening. I verkligheten är det snarast tvärtom eftersom det inte finns något juridiskt regelverk om ideella föreningar – det finns alltså ingen lag i Sverige som reglerar den ideella föreningen. Däremot finns Lagen om ekonomiska föreningar. Lagen reglerar bland annat det juridiska ansvaret gentemot omvärlden, vilket är likställt med ansvaret i ett aktiebolag. Vid byte av juridisk företagsform måste man också byta organisationsnummer. I praktiken betyder det att man registrerar ett nytt företag som övertar verksamheten och ansvaret.

Andelen sociala företag i aktiebolagsform är mycket litet, men antalet ökar. Det finns en form av aktiebolag som är speciellt lämpat för sociala företag, nämligen *aktiebolag med särskild vinstutdelningsbegränsning, AB (svb)*.

Det finns en form av företagande som kallas för *gemenskapsföretag* som har hämtat sin modell från *community business* i Skottland. Där samlas lokalsamhällets olika intressenter i en ideell förening som sedan driver ett socialt företag i aktiebolagsform.

Större sociala företag eller folkrörelseorganisationer kan driva verksamheten i dotterbolag i form av aktiebolag. Det kända kooperativet Basta i Nykvarn är ett exempel på en ideell förening som äger flera verksamheter i bolagsform.

De arbetsintegrerande sociala företagens samarbete med den offentliga sektorn – policys och konkreta exempel

7. Vilka myndigheter handlägger frågor om socialt företagande?

I programmet *Samhällsentreprenörskap och sociala innovationer* arbetar Tillväxtverket med utvecklingsfrågor för bland annat arbetsintegrerande socialt företagande. Tillväxtverket är ansvarig myndighet inför Näringsdepartementet.

Ett annat departement som har ett stort ansvar är Arbetsmarknadsdepartementet med Arbetsförmedlingen som ansvarig myndighet. Reglerna inom arbetsmarknadspolitiken har en stor inverkan på utvecklingen av det sociala företagandet och på antalet människor som har möjlighet att bli anställda med lön.

Att det politiska ansvaret för utveckling av det sociala företagandet är spritt kan ha sina nackdelar om ansvaret inte finner sin naturliga hemvist. Inom en kommun sträcker sig det sociala företagandets möjligheter över flera förvaltningsgränser. Ofta finns ansvaret inom socialförvaltningen och handikappomsorgen. I ett par kommuner där det finns en ansvarig person för utveckling av socialt företagande, är det organiserat inom kommunens näringslivsenhet. Har kommunen en arbetsmarknadsenhet, kan det vara naturligt att ansvaret för utveckling av socialt företagande knyts dit. I Göteborg finns det inom Sociala resursförvaltningen tjänstemän som ansvarar för uppdraget *Stöd till social ekonomi*, där ansvaret för kontakter med de sociala företagen ingår.

8. Exempel på samarbete mellan sociala företag och kommuner

Fler och fler kommuner beslutar om en policy för att främja utvecklingen av sociala företag. Två exempel är Luleå och Haninge kommuner.

Luleå kommun

2011 antog kommunfullmäktige en policy och handlingsplan för utveckling av socialt företagande. Motiv för kommunen är enligt policyn:

- Sociala företag kan främja arbete och sysselsättning för människor som står långt från den ordinarie arbetsmarknaden, och därmed minska och förhindra människors utanförskap i samhället.
- Sociala företag kan stärka och utveckla människors självkänsla och förmåga till ett självständigt liv genom att öka egenförsörjningen.
- Sociala företag kan bidra till ett bättre samhälle genom att erbjuda kompletterande tjänster och produkter.
- Sociala företag kan frigöra kreativitet och entreprenörskap hos människor som annars skulle ha svårt för den möjligheten.

Upphandling

Luleå kommun har också antagit en policy om upphandling för att underlätta för det sociala företagandet:

- Ställa sociala hänsyn i upphandlingar där så är möjligt.
- Förenkla upphandlingsförfarandet samt göra mindre omfattande upphandlingar där så är möjligt.

Ansvar och ansvarig

Ansvar för socialt företagande är flyttat från Socialförvaltningen till Arbetsmarknadsförvaltningen. Från och med 2012 finns det också en verksamhetsansvarig anställd för utveckling av socialt företagande i kommunen.

Haninge kommun

Redan 2009 antogs en policy för främjande av sociala företag i kommunen. Följande motiv angavs för kommunens engagemang:

- Främja arbete och sysselsättning för människor som står långt ifrån dagens arbetsmarknad.
- Stärka och utveckla människors egenmakt, självkänsla och förmåga till ett självständigt liv genom att öka egenförsörjningen och minska bidragsberoendet.

- Stärka kommunens arbete med integration och bostadsförsörjning samt vara ett komplement till det Lokala utvecklingsavtal som tecknats med staten och som syftar till att minska och förhindra människors utanförskap i vårt samhälle.

Upphandling

I policyn om upphandling tar Haninge kommun upp möjligheten med att ta sociala hänsyn och även möjligheten till att ha samarbete med sociala företag utan upphandling (se även avsnitt E nedan):

- En översyn av upphandlingsreglementet bör ske för att skapa möjligheter till att ta sociala hänsyn vid upphandling, vilket ger möjligheter för sociala företag att delta i anbudsgivningen.
- För att skapa långsiktiga och rimliga förutsättningar för fler och växande sociala företag bör kommunen förorda samarbetsavtal framför upphandlingar, med intresserade föreningar och organisationer, där så är möjligt.

Ansvar och ansvarig

I Haninge ligger ansvaret för socialt företagande inom Näringslivsenheten. 2011 anställdes en verksamhetsansvarig för socialt företagande i samarbete med Samordningsförbundet Östra Södertörn.

Örebro kommun

Örebro har i sin policy för upphandling från 2012 tagit avstamp i vilken värdegrund som upphandlingsarbetet vilar på, det vill säga upphandling handlar om mer än bara lägsta pris till bästa kvalitet:

Värdegrundsbaserade förhållningssätt

Hållbar upphandling kräver en helhetssyn, kommunen ska därför arbeta efter följande ...

- Upphandlingsprocessen ska säkerställa att inköp sker på ett ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbart sätt samt följa gällande avtal, lagar och regler.
- Kommunens medborgare ska känna trygghet i att kommunen väljer varor, tjänster och entreprenader som ger god kostnadseffektivitet med låg miljöpåverkan.

- I möjligaste mån ska upphandlingsprocessen bidra till innovation av ny miljöteknik, samt säkra god miljö och hälsa, ekonomisk och social välfärd och rättvisa för nu levande och kommande generationer. Livscykelperspektivet är grundläggande vid beräkning av kostnadseffektivitet.
- Näringslivet och den sociala ekonomin ska känna tillförsikt och se kommunen som en partner för framtida affärer.

Intervju med Raymond Svensson, ledamot i Kommunstyrelsen (C) i Hanninge kommun

Hanninge kommun har tidigt antagit en policy och en strategisk plan för utveckling av sociala företag. Hur började processen?

Vi var ett par stycken i kommunledningen som tyckte att det var en viktig fråga. Det finns många som behöver komma i arbete.

Vi samlade tjänstemän från kommunala förvaltningar tillsammans med ansvariga från Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Samordningsförbundet. Alla delgav varandra sina verklighetsbeskrivningar. Vi lärde av varandra – det var nyttigt och jag kunde delge mina erfarenheter av att ha varit med och introducerat begreppet social ekonomi i Sverige.

Ett resultat blev att kommunen bad Coompanion att göra en förstudie med fokus på utvecklingsmöjligheter av socialt företagande. Det ledde till ett beslut i Kommunstyrelsen om en satsning på socialt företagande i full politisk enighet. Det har verkligen varit en bildningsresa för alla inblandade!

Kan du sammanfatta era erfarenheter med ett par goda råd till andra kommuner som är intresserade av en utveckling av sociala företag?

Det måste finnas ett intresse på politisk nivå som följs upp av engagerade tjänstemän. Det är också viktigt att avsätta särskilda medel för utveckling av sociala företag. Handläggare kan behöva mer kunskap och det är bra om det finns medel som stimulerar dem som är intresserade av att utveckla sociala företag att arbeta vidare med sina idéer.

Det står i er policy att ni ska börja använda er av upphandling med sociala kriterier vid lämpliga tillfällen. Hur går det med det?

Hmm, inte särskilt bra, måste jag medge. Det finns för lite kunskap. Men tack för påminnelsen. Jag ska ta upp frågan i kommunledningen.

9. Exempel på samarbete mellan sociala företag och Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen har blivit en mycket aktiv part för att stödja utvecklingen av socialt företagande. Det finns två handläggare på central nivå som arbetar med utvecklingsfrågor om socialt företagande. Inom Arbetsförmedlingen finns det också ett nätverk med över hundra kontaktpersoner som finns i alla arbetsmarknadsområden och som träffas regelbundet för kompetensutveckling och för att utbyta erfarenheter om socialt företagande. Arbetsförmedlingen har begärt hos regeringen att få starta ett särskilt arbetsmarknadspolitiskt *Program för socialt företagande*.

Arbetsförmedlingen har genomfört eller håller på med flera intressanta upphandlingar. Man gjorde 2009 en upphandling enligt LOU av Rehabilitering, sysselsättning och arbete för personer med nedsatt arbetsförmåga på grund av psykisk funktionsnedsättning, den så kallade RESA-upphandlingen.

I anbudsförfrågan hänvisas till erfarenheter i både Sverige och andra länder i Europa, som visar att sociala företag har kunnat bidra till att skapa arbete för människor som står långt från arbetsmarknaden. Det leder till att Arbetsförmedlingen på Regeringens uppdrag beslutar sig för att använda sig av sociala kriterier med följande motivering:

Då sociala företag har visat sig kunna spela en viktig roll i sammanhanget, anser Regeringen att det är angeläget att sociala företags möjligheter att stödja personer med psykisk funktionsnedsättning tas tillvara för att öka möjligheterna till rehabilitering och arbete.

Personal i sociala företag kan använda sig av sin egen erfarenhet i arbetet med personer som står långt ifrån arbetsmarknaden, vilket har visat sig vara avgörande för att skapa förutsättningar för fler att få arbete i företaget eller på annat håll.

Arbetsförmedlingen pekar alltså ut sociala företag som särskilt lämpliga för rehabilitering och sysselsättning för människor med psykisk funktionsnedsättning som en väg till arbete. Ett kvalitetskriterium är att människor med egen erfarenhet arbetar i de sociala företagen. Ansvarig handläggare Ing-Marie Ottosson bekräftar också att hon är mycket nöjd med de sociala företagens insatser inom RESA-projektet.

I den nya RESA-upphandlingen från mars 2012, som är en upphandling enligt LOV, skriver Arbetsförmedlingen i upphandlingsunderlaget under rubriken ”Krav på tjänsten” att ”Deltagaren startar i en befintlig verksamhet, gärna i arbetsintegrerande sociala företag” (vår kursivering).

I Arbetsförmedlingens upphandling av utbildning om Start av sociala företag juni 2012 hänvisas till EU-kommissionens riktlinjer om socialt ansvarsfull upphandling. Arbetsförmedlingen använder sig även i denna upphandling av sociala kriterier i och med att man vänder sig till den sociala ekonomins aktörer eller till dem som samarbetar med dessa.

Intervju med Christina Rosengren-Gustavsson, metod-utvecklare hos Arbetsförmedlingen, avd. för rehabilitering

Arbetsförmedlingen har använt sig av sociala kriterier vid de så kallade RESA-upphandlingarna (Rehabiliterings-och sysselsättningsplatser för personer med psykiska funktionsnedsättningar) och i upphandling av utbildning om Start av sociala företag. Hur kommer det sig?

I det första fallet gjordes en upphandling 2009 enligt LOU där vi vände oss enbart till arbetsintegrerande sociala företag och när sedan en upphandling enligt LOV skulle göras 2012 för samma uppdrag, ville Arbetsförmedlingen upphandla med sociala hänsyn för att tillgodose de behov som målgruppen för upphandlingen har.

I upphandlingen för utbildning för Start av arbetsintegrerande sociala företag, var det viktigt att få anordnare som har erfarenhet och kunskap från den sociala ekonomin.

Verkar det vara en användbar strategi att använda sig av sociala kriterier i vissa sammanhang?

Absolut!

Varför tror du att sociala kriterier inte används mer vid offentlig upphandling?

Det är mest en kunskapsfråga, tror jag. Kunskapen är helt enkelt för låg.

10. Finns det exempel på samarbete mellan sociala företag och Samordningsförbund?

Samordningsförbund är frivilliga lokala överenskommelser om samverkan mellan kommun- Arbetsförmedling- Försäkringskassa- Landsting, där de alla bidrar med medel till det lokala Samordningsförbundets verksamhet. Samordningsförbunden är – enkelt uttryckt – till för att ingen ska hamna mellan stolarna och har möjligheter att utveckla insatser utifrån lokala behov.

Eftersom socialt företagande nästan alltid innebär ett samarbete med flera olika myndigheter, är Samordningsförbunden en mycket intressant aktör för utveckling av det sociala företagandet.

Samordningsförbundet Östra Södertörn omfattar kommunerna Haninge, Tyresö och Nynäshamn. Där har man formulerat *Mål och riktlinjer för stöd till etablerade och potentiella sociala företag* utifrån att styrelsen beslutade om följande målformulering: ”Det övergripande syftet med satsningen på socialt företagande är att underlätta bildandet av sociala företag och därigenom kunna vidga arbetsmarknaden och erbjuda möjligheter till rehabilitering och arbete genom företagande för fler av dem som idag inte har plats på arbetsmarknaden”.

Samordningsförbundet har ett strategiskt perspektiv på det lokala sociala företagandet. Genom att bidra med resurser för kompetensutveckling så att de sociala företagen utvecklas till professionella rehabiliteringsaktörer, kan Samordningsförbundet köpa tjänster för arbetsrehabilitering från de sociala företagen. Samordningsförbundet har därmed ökade möjligheter att lyckas med sitt uppdrag och de sociala företagen får en viktig kund – en vinna/vinna-situation. Samordningsförbundet har också fått ett ESF-projekt, ”Resursmodellen”, som vill utveckla människors möjligheter till arbete genom samarbete med de sociala företagen.

11. Vad är Överenskommelsen och hur fungerar den?

Det så kallade Överenskommelse-arbetet grundar sig i ett uppdrag från regeringen som Peter Örn var ansvarig för och som 2008 resulterade i en Överenskommelse mellan Regeringen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och representanter för de idéburna organisationerna.

En gemensam utgångspunkt för de tre parterna har varit *att stärka de idéburna organisationernas självständiga och oberoende roll som röstbärare och opinionsbildare. Syftet är också att utveckla en större mångfald av utförare och leverantörer av hälso- och sjukvård samt omsorg* (vår markering).

Regeringen skriver i dokumentet att den ska verka för att

- fri konkurrens råder på så sätt att idéburna organisationer kan konkurrera på likvärdiga villkor med andra aktörer inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården,
- fortsatt främja en mångfald av utförare inom hälso- och sjukvården och socialtjänstens omsorg om äldre och personer med funktionsnedsättning,
- minska statlig styrning som försvårar för mindre aktörer att verka på lika villkor,
- bejaka och främja den mångfald som den ideella sektorn erbjuder.

Ambitionen är att denna centrala Överenskommelse ska utgöra en bas för lokala Överenskommelser i kommunerna om utgångspunkter för samarbete. Där är inriktningen i kapitlet om Upphandling eller Överenskommelse en viktig grund.

I den lokala Överenskommelsen i Örebro kommun från 2010 har kommunen ett åtagande enligt ett 13-punkters program. Där står det bland annat:

Kommunen ska sträva efter att upphandla tjänster i mindre delar för att gynna det civila samhället och att kommunen ska ansvara för att det civila samhällets villkor är kända inom den kommunala organisationen.

Den sista meningen kan låta självklar, men är viktig. Sociala företag och andra organismer inom det civila samhället fungerar inte på samma sätt som det privata näringslivet. Därför är det viktigt att det sprids kunskap så att man lättare kan få en ömsesidig förståelse och respekt för varandra för att kunna utveckla samverkan för medborgarnas bästa.

Avknoppning

12. Vad menas med avknoppning?

Begreppet ”avknoppning” används när en del av en offentlig verksamhet fortsätter sin verksamhet i en annan icke-offentlig driftsform utan att konkurrensutsätts. Det finns många olika varianter, alltifrån att ett par läkare övertar och driver en vårdcentral där övrig personal är deras anställda till en liten kommunal arbetsverksamhet för personer med funktionsnedsättning som övergår till ett arbetskooperativ.

Det har funnits exempel på verksamheter som inte har handlat om socialt företagande i bland annat Täby och Stockholm där skola och vårdcentral har avknoppats och där processen har ifrågasatts. Kritiken har gällt bristande konkurrensutsättning, försäljning till underpris samt ifrågasättande av lagligheten i förhållande till EU:s statsstödsregler.

När det handlar om sociala företag är verkligheten annorlunda. Erfarenheterna visar att det handlar om drift av mindre verksamheter, där fastigheter nästan aldrig ingår. Det är verksamheter som inte ingår i en konkurrensutsatt marknad. Övergången till socialt företag innebär därmed också att det handlar om ett icke-vinstdrivande företag. Därför brukar priset vid en avknoppning handla om värdet av inventarierna. Avknoppning till socialt företag krockar inte heller med EU:s statsstödsregler, se nedan.

13. Möjligheter och svårigheter?

Möjligheter

En stor fördel när en kommunal verksamhet ombildas till ett socialt företag är att man som regel slipper diskussion om kostnader för kommunen. Medel för verksamheten finns ju redan i den kommunala budgeten.

Som ett organisatoriskt fristående företag är det lättare

- att agera på en marknad,
- att hitta en organisation som bygger på delaktighet och empowerment,
- att ta till vara och utveckla goda affärsidéer från alla medarbetare,
- att växa, ta emot fler i arbetsträning och sysselsättning och skapa fler arbetstillfällen.

Om en kommunal verksamhet hotas av nedskärningar, kan den fristående formen underlätta att hitta kompletterande verksamheter.

Svårigheter

Den stora svårigheten är att ett socialt företagande bygger på ett annat tänkande. Det fordras kompletterande kompetenser och synsätt när man ska driva ett sådant företag.

Om en kommunal verksamhet övergår i kooperativ form, handlar det också i grunden om förändrade maktstrukturer. Målgruppen för den verksamhet som bedrivs får mer att säga till om, vilket är positivt och i sig (re)habiliterande. Den före detta kommunalanställda personalen får en ny roll, som antagligen mer kommer att handla om att vägleda, finnas till hands vid behov och att ansvara för att utveckla det sociala företaget. Det är en komplex roll, samtidigt som den är spännande och utvecklande.

Vid en övergång till ett socialt företag är det inte självklart att alla i gruppen vill vara med i den processen. Det kan gälla både personal och målgruppen själv. Det gäller att vara lyhörd för allas röster och ha respekt för olika åsikter. Verkligheten har visat att det för det mesta går att lösa. Om någon i personalgruppen inte vill vara med, brukar det gå att ordna.

Om det, till exempel i en liten kommun, är en förhållandevis stor del av kommunens arbetsverksamhet som övergår till socialt företagande, kan det innebära en viss förändring på mellanchefernsnivå. Arbetsuppgifterna upphör inte, men de kan komma att förändras. Mellancheferns roll blir i förhållande till det sociala företaget mer att vara kontaktperson och ansvarig för uppföljning, samordning och kvalitetskontroll.

14. Vad behöver personalen för stöd?

Som stöd i en process finns det ett par T-ord att beakta:

- **Tid**

En sådan här process tar tid. Det är viktigt att lyssna på olika argument, kunna få chans att visa sina rädslor, göra studiebesök och förankra tankarna i sin omgivning.
- **Tillit**

Det kan vara en ömtålig process där alla inblandade har någonting att ge utifrån olika roller, kompetenser, önskemål och visioner. Det gäller att ha respekt inom gruppen för varandra. Det är också viktigt att ha en öppen och tillitsfull dialog med målgruppen så att det blir parallella processer som drar åt samma håll.
- **Tillmötesgående**

Det måste finnas en förståelse och ett bejakande på chefsnivå för processen – detta handlar i praktiken om en kvalitetsutveckling av kommunens välfärdsproduktion. Ledningen måste också kommunicera ut detta i organisationen. Information om vad som sker är viktigt.

Det är också önskvärt att den aktuella personalen får anslå ett par timmar i veckan åt sin avknopningsprocess. Det är av vikt att både målgruppen och den aktuella personalen organiserar studier, exempelvis i form av en studiecirkel och att de gör ett flertal studiebesök för att få referensexempel. Kontakt med rådgivningsorganisationen Coompanion är här naturligt.
- **Trygghet**

Även om det finns en säker grund med en realistisk budget, kan övergången till att bli ett socialt företag kännas osäker i början. Därför är det rimligt med en tids tjänstledighet för personalen. För att skapa trygghet i starten, kan förskottsbetalning vara positivt i de fall när det annars kan vara problem med likviditeten i början.
- **Tålmod**

Processer tar tid och ibland träffar man på svårigheter som har varit svåra att förutse. Ibland tas uppmuntrande initiativ från chefs- och politisk nivå. Det kan vara positiva förslag, men de kan ta tid att förankra. Det måste finnas tid för tålmod.

15. Vad säger lagen?

Det finns inte någon lag som specifikt tillåter eller reglerar avknoppning. Däremot finns det flera lagar som berörs vid avknoppning.

I Lag om vissa kommunala befogenheter (2009:47) står det i tredje kapitlet:

Rätt att bedriva vissa typer av näringsverksamhet

Sysselsättning för personer med funktionshinder

1 § Kommuner får bedriva näringsverksamhet i syfte att ge personer med funktionshinder anställning om de inte i tillräcklig omfattning inom kommunen kan få lämpliga anställningar på annat sätt samt under förutsättning att 1. verksamheten är anordnad så att den är särskilt lämpad för sysselsättning av personer med funktionshinder ...

I Kommunallagen (1991:900) Kap 2 Särskilt om näringsverksamhet m.m. står det i 7 §:

Kommuner och landsting får driva näringsverksamhet, om den drivs utan vinstsyfte och går ut på att tillhandahålla allmännyttiga anläggningar eller tjänster åt medlemmarna i kommunen eller landstinget.

I Kommunallagens 8 kapitel om ekonomisk förvaltning står det i 1 §:

Kommuner och landsting skall ha en god ekonomisk hushållning i sin verksamhet och i sådan verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer.

Det faller alltså inom den kommunala kompetensen att bedriva näringsverksamhet när det gäller det som kallas sysselsättning av funktionshindrade eller när det allmänt sett handlar om att tillhandahålla service till kommunens medborgare.

I Socialtjänstlagen (SoL) står det att kommunen ska *stärka den enskildes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden* och att man ska ta *skälig hänsyn till den enskildes individuella önskemål*.

Lagen om stöd och service, LSS, talar om att den *enskilde skall i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande*.

Både SoL och LSS ger tydliga anvisningar om att det är viktigt att ta hänsyn till den enskildes önskemål. Om den avknoppade verksamheten tidigare bedrevs i enlighet med någon av dessa lagar och i enlighet med Kommunallagen, bör verksamheten ha varit inom den kommunala kompetensen. Därmed är det möjligt att stödja verksamheten om den utförs av annan huvudman.

Statskontoret kom 2008 med en rapport om avknoppning, där det konstateras att det inte finns ett fullkomligt klart rättsläge. Huvudpunkterna som framförs är:

- Det måste ske en marknadsmässig värdering av det som knoppas av.
- Avknoppningen måste ske i enlighet med EU:s statsstödsregler som reglerar förbud mot att stödja enskilda företag.

Om avknoppning till ett socialt företag handlar om övertagande av inventarier och inte köp av fastighet, bör den första punkten vara relativt oproblematiske.

Statsstödsreglerna har ett generellt undantag för bland annat sysselsättningsskapande åtgärder, till exempel när det handlar om stöd till arbetsintegrerande sociala företag.

Sammanfattningsvis kan man säga att det inte finns några principiella hinder vad det gäller avknoppning av kommunal verksamhet till personal och ”brukare” just när gäller arbetsintegrerande sociala företag. Situationen är betydligt mer komplicerad när det gäller annan kommunal verksamhet, till exempel skola, framför allt på grund av EU:s statsstödsregler.

Hur skapa en god jordmån för att bilda sociala företag i kommunen?

16. Hur kan man skapa legitimitet och tydlighet?

Det är viktigt med legitimitet och tydlighet. Medborgarna i allmänhet och de kommunanställda i synnerhet måste få tydliga signaler från politiken om en positiv inställning till utveckling av sociala företag. Här kan dialog inom Överenskommelsen eller med Coompanion, intresseorganisationer och existerande sociala företag bidra med synpunkter och kunskap. Det behövs:

Policy

En policy kan skrivas på många olika sätt, men det är naturligt att exempelvis en kommuns satsning på socialt företagande tar avstamp i en motivbild. Så här skriver till exempel Luleå kommun:

Policyn utgår från grundsynen att vårt samhälle är ekonomiskt organiserat i tre sektorer; det privata näringslivet, den offentliga sektorn och den sociala ekonomin. För Luleå kommun är det av stor betydelse att dessa tre sektorer samarbetar med varandra för en lokal hållbar utveckling.

Motiven för kommunen att arbeta för att stödja tillkomsten och utvecklingen av sociala företag är:

- *Sociala företag kan främja arbete och sysselsättning för människor som står långt från den ordinarie arbetsmarknaden och därmed minska och förhindra människors utanförskap i samhället.*
- *Sociala företag kan stärka och utveckla människors självkänsla och förmåga till ett självständigt liv genom att öka egenförsörjningen.*
- *Sociala företag kan bidra till ett bättre samhälle genom att erbjuda kompletterande tjänster och produkter.*
- *Sociala företag kan frigöra kreativitet och entreprenörskap hos människor som att skulle ha svårt för den möjligheten.*

Mål

Mål bör vara mätbara och då kan det vara lätt att ha kvantitativa målsättningar.

Tyresö kommun har som mål att det ska ha bildats fem sociala företag till 2014. Samordningsförbundet Östra Södertörn beskriver målsättningen att öka antalet sociala företag från tre till tio fram till 2014.

Med sådana konkreta mål är det också lättare att hantera budgetarbetet.

Samtidigt är det viktigt att komma ihåg kommunens roll. Kommunen startar inga sociala företag. Det gör de som tänker sig arbeta i det sociala företaget, eventuellt tillsammans med andra organisationer inom den sociala ekonomin. Kommunens roll är att vara *möjliggörare genom att till exempel ha en tydlig policy, strategi, genomförandeplan och ansvarig person för utveckling av arbetsintegrerande sociala företag, samt att ge möjlighet till information, utbildning, studiebesök och inte minst tid för dem som är intresserade.*

Strategi

Örebro kommun skriver i Övergripande strategier och budget för år 2010:

Den sociala ekonomin består till exempel av företag, föreningar, organisationer och nätverk som bedriver olika former av verksamhet på den öppna marknaden. En form av verksamhet sker genom företagande, som bolag eller ekonomiska föreningar. Verksamheten drivs i syfte att stärka individer, det civila samhället och/eller skapa starkare sociala nätverk. Örebro kommun ska på alla områden söka vägar att samarbeta kring den sociala ekonomin för att bland annat stärka marginaliserade gruppers anknytning till samhället.

En strategiskt viktig fråga för kommunens demokratiutveckling är arbetet kring stöd till och stärkt samverkan med det civila samhällets aktörer. I en ekonomisk lågkonjunktur är arbetet med att stärka det civila samhällets förutsättningar extra angeläget.

Hur ska man nå målet? Som ett exempel har Samordningsförbundet Umeå har beslutat att *främja framväxten av sociala företag i regionen.* För detta mål har man identifierat behov av följande insatser:

- Information och utbildning.
- Rådgivning och stöd.
- Utvecklingsområden för sociala företag.

- Avtal och upphandling.
- Samverkan.
- Ledning och uppföljning.
- Finansiella möjligheter.

Under varje rubrik är olika insatser konkretiserade.

Budgetmedel

Det är nödvändigt att någon kommunal förvaltning tilldelas utvecklingsmedel och därmed ansvar för socialt företagande. Det viktiga är nog inte själva summan, men genom att en nämnd har fått medel för ändamålet, har man också ett ansvar för att genomföra insatser som sedan ska redovisas vid budget- och verksamhetsuppföljning.

Ansvarig tjänsteman

De flesta kommuner har någon ansvarig handläggare eller hel avdelning som hanterar näringslivsfrågor när det gäller kontakter och utveckling av traditionellt näringsliv. Det borde vara lika naturligt att det finns någon person som ansvarar för kontakter och utveckling av det sociala företagandet och andra delar av den sociala ekonomin. I Göteborg finns det en hel enhet inom verksamhetsområdet Social Utveckling som heter Stöd till social ekonomi, vilken ansvarar för kommunens kontakter med sociala företag och övrig social ekonomi.

Flera kommuner har tillsatt en verksamhetsutvecklare som ansvarig kontaktperson för utveckling av sociala företag, bland andra Luleå, Umeå, Sundsvall, Haninge och Karlstad. Att det finns en ansvarig tjänsteman för utveckling av socialt företagande ger legitimitet både inåt i organisationen och utåt. Det blir en person att fråga för dem som är intresserade och det är en person som hjälper till att knyta ihop myndigheter och organisationer till en bra samverkan.

Samverkan

I en utvecklingsprocess om socialt företagande finns alltid Arbetsförmedlingen och kommunen med – och ibland är det fler förvaltningar i samma kommun. Om det sociala företaget inte är en avknoppning, finns säkerligen den sociala ekonomin med som part från början. Det är viktigt att alla inblandade skaffar sig samma målbild och bestämmer sig för hur de ska samverka för att nå målet.

En given plattform för samverkan är Samordningsförbunden där dessa finns. På flera håll i landet är det Samordningsförbunden som är motorn i utvecklingen att finna samverkansformer för att stötta utvecklingen av sociala företag. Exempel på detta är Samordningsförbundet Östra Södertörn, Samordningsförbundet Umeå och Norra Västmanlands Samordningsförbund.

17. Vad är sociala investeringsfonder?

I ett 15-tal kommuner finns eller pågår diskussioner om *sociala investeringsfonder*. De har olika bakgrund och är olika stora. Ett par exempel:

Nynäshamn

I samband med att Ericsson lade ner sin verksamhet i Nynäshamn 2005 insåg den politiska ledningen att man inte kunde bemöta detta med endast infrastruktursatsningar, såsom vägar och hamnar, utan man behövde också ta hand om den sociala press som nedläggningen medfört. Man valde att avsätta 10 miljoner per år till experimentellt folkhälsoarbete.

Ett krav för att få söka pengar från fonden har varit att projekten görs i samverkan mellan olika nämnder vilket också bidragit till att idéer med större helhetssyn kunnat testas. Meningen är att fonden ska möjliggöra experiment som den ordinarie verksamheten inte haft flexibilitet att pröva. Lyckade försök ska kunna införlivas i den löpande verksamheten.

Norrköping

Norrköping har gått längst i att bilda en social fond som ska cirkulera resurser. Årliga avskrivningar/utgiftsminskningar görs för de nämnder där kostnadsminskningen, som ett resultat av en förebyggande insats, förväntas uppstå. Sedan bygger man upp ett kapital av en summa motsvarande den förväntade kostnadsminskningen som kan användas till nya investeringar.

Hitintills är två projekt beviljade. Det ena handlar om att främja familjehemsplacerade barns skolresultat. Det andra gäller elever som av oklar anledning under lång tid inte gått i skolan. Även i Norrköping gäller att insatserna ska ha ett nämndövergripande perspektiv, att uppföljningen är rigorös och att lyckade satsningar ska kunna införlivas i den ordinarie verksamheten.

Umeå

Kommunen gick 2010 med över 200 miljoner i överskott. I politisk enighet avsattes 120 miljoner till en fond som under mandatperioden ska kunna användas till projekt med inriktning på hälsa, lärande och trygghet för barn och ungdomar.

Det första bidraget från fonden gick till ett projekt som drivs av Studieförbundet Vuxenskolan. Projektets målsättning är att skapa ett socialt arbetskooperativ med människor som har gått ut Särögymnasiet och som har svårt att få arbete.

När en kommun har en strategi om hur man kan bidra till utvecklingen av socialt företagande, bör medel från en social investeringsfond kunna vara en viktig del i utvecklingsarbetet.

18. Vad ska man tänka på i förhållande till omvärlden?

Det är lätt hänt att förändringar skapar oro. Ofta är det också så att det man inte har kunskap om, har man en negativ attityd till. Därför är det viktigt att kommunicera en satsning på socialt företagande, särskilt när det sker någonting konkret. Det är något som är helt nytt och okänt för de allra flesta i närmiljön och därför måste man agera därefter. En öppen attityd lönar sig alltid i längden. Det är bra om de som ska starta ett socialt företag gör en omvärldsanalys och försöker se vilka som påverkas av deras initiativ.

Internt

Vid ett konkret projekt för att stödja utvecklingen av socialt företagande är det viktigt att ta avstamp i den policy som bör finnas i kommunen (se ovan). Det är klokt att förankra konkreta idéer hos kommunledningen. Eftersom man vill göra något positivt för medborgarna som i längden gagnar den kommunala ekonomin, bör det inte stöta på något hinder.

Det är viktigt att ha en öppen attityd gentemot kollegor, chefer, facket och andra i omvärlden så att inte onödiga missförstånd uppstår – det är viktigt att informera om det man håller på med. Både förvaltningsledning och de som genomför sociala företag-projektet har ansvar för det. Det är bra om politiken hjälper till att tydliggöra att ett bra samarbete mellan kommunala verksamheter och sociala företag innebär att medborgarna får fler alternativ och att alla vinner på det i längden.

Externt

Företagarna i det lokala näringslivet

Om det finns sociala företag på orten är de vanligtvis väl förankrade bland ortens företagare och inte sällan medlemmar i den lokala företagareföreningen. Kommunen bör också se till att de sociala företagen bjuds in till aktiviteter som riktas till det lokala näringslivet.

Kunskapen om sociala företag är ändå ofta mycket låg hos det lokala näringslivet. Även här är det viktigt att nå ut med information. Finns det en styrgrupp eller referensgrupp till ett kommunalt projekt om utveckling av socialt företagande, bör representanter för företagarna bjudas in att delta.

Aktörer inom den sociala ekonomin

Det är naturligt för både kommunen och de som vill initiera ett nytt socialt företag att ha bra samarbete med den omgivande sociala ekonomin. Intresseföreningar, studieförbund och folkhögskolor är exempel på viktiga samarbetspartners i utvecklingsarbetet.

Det finns regionala kooperativa utvecklingscentra, Coompanion, i varje län/region. Många av dem är specialiserade på att vara ett stöd i utveckling av socialt företagande. De kan förutom gratis rådgivning mestadels även ge processtöd och utbildning.

På flera håll i landet börjar nu de sociala företagen organisera sig själva i gemensamma ”paraplyorganisationer”, så kallade konsortier. Där kan personal vara anställd, man kan ha gemensam vikariepool, bedriva kompetensutveckling tillsammans och man hjälpa varandra med upphandlingar, etc. Finns det ett konsortium att ansluta sig till, kan det vara en stor hjälp i processen för det nystartade sociala företaget.

19. Hur vill de statliga myndigheterna driva på utvecklingen?

Regeringen

April 2010 fattade Regeringen beslut om en *Handlingsplan för arbetsintegrerande socialt företagande*. Den var ett uttryck för en vilja att tydliggöra och förbättra förutsättningarna för arbetsintegrerande sociala företag gällande bland annat information, finansiering, upphandling och statistik.

Tillväxtverket, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och SKL

I den ovan nämnda Handlingsplanen ingick uppdrag till Tillväxtverket att undersöka bland annat anordnarstöd samt bidrags- och ersättningsformer som är aktuella för sociala företag. Tillväxtverket lämnade en rapport som utarbetades tillsammans med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

I rapporten finns förslag (nedanstående punkter är citerade från olika delar av dokumentet som kan hämtas från www.sofisam.se):

- *Enklare regelverk och enhetligare ersättningar oberoende av anställdas och deltagares bakgrund. Förslag som har förts fram är t ex en särskild anställningsform liknande trygghetsanställning, högre och enhetligare anordnarbidrag och ett "automatiskt" grundbidrag.*
- *Vi föreslår att regeringen beslutar om att utreda behovet av och utformningen av ett särskilt arbetsmarknads-, social- och näringspolitiskt program för insatser i och start av arbetsintegrerande sociala företag.*
- *Arbetsförmedlingens särskilda stöd vid start av näringsverksamhet är i dag ett stöd som ges till personer med funktionsnedsättning som medför nedsatt arbetsförmåga som startar egen näringsverksamhet. Detta stöd kan inte kombineras med att personen sedan får stöd i företaget i form av lönebidrag, trygghetsanställning etc. Om detta vore möjligt skulle en del av igångsättningskostnaderna för de sociala företagen kunna lösas.*
- *Vi föreslår att en utredning om ett program för arbetsintegrerande sociala företag också bör innebära en utredning av en enhetlig ersättning för alla deltagare som idag har utvecklingsersättning, aktivitetsstöd som inte baseras på ersättning från arbetslöshetsförsäkringen eller försörjningsstöd. Ersättningen bör vara satt till en sådan nivå att det i normalfallet inte ska behöva utgå kompletterande försörjningsstöd från kommunen.*
- *Arbetsförmedlingen är den aktör som bör ha ansvaret för att en samverkan sker på lokal och regional nivå om arbetsintegrerande socialt företagande. En naturlig utgångspunkt för ansvaret är de 61 arbetsmarknadsområdena i Sverige. Detta bör tydliggöras i regleringsbrevet till Arbetsförmedlingen.*

Dessa punkter visar att det finns ett stort engagemang hos ansvariga myndigheter och Sveriges Kommuner och Landsting för att förtydliga, förenkla och förbättra regelverket för framväxt och drift av hållbara sociala företag.

Upphandling

20. Vad är sociala kriterier och sociala hänsyn?

Det är möjligt att ta sociala hänsyn vid offentlig upphandling genom att använda sig av *sociala kriterier* som kontraktsvillkor och som tilldelningskriterium vid utvärdering mellan olika anbud. Förutom att få en tjänst utförd eller en vara levererad, kan upphandlande myndighet höja ambitionsnivån genom att även vilja att upphandlingen tillgodoser sociala eller samhälleliga ändamål. Dessa mål kan handla om att få ned arbetslösheten, befrämja integration, verka för etisk handel, anständiga arbetsvillkor eller främja ett jämställt arbetsliv.

Det innebär vad det gäller arbetsintegrerande insatser, att det går att ställa krav på att viss andel av de anställda för uppdraget måste vara personer med funktionsnedsättning, långtidsarbetslösa, nyanlända eller tillhöra någon annan grupp som har det extra svårt på arbetsmarknaden. Ett exempel: Göteborgs stad gjorde i slutet av 2007 en upphandling gällande: "Bemanning av café, skötsel av yttre städning, renhållning och skötsel av grönytor" (dnr 0304/07).

För utförande av den aktuella tjänsten krävdes av det företag som skulle göra arbetet att: *"minst 70 % av företagets anställda ska vid ingången anställning ha varit beroende av försörjningsstöd eller arbetsmarknadsstöd. Anställningen kan ha ingåtts i ett tidigare skede i leverantörens företag eller i samband med att avtal träffats kring denna upphandling."*

Ett annat exempel är från det kommunala bostadsföretaget Stockholmshem som våren 2010 gjorde en upphandling med bland andra följande sociala kriterier:

- *De personer som ska utföra arbetet ska vara stationerade i sitt område, på grund av att de anställda ska bli kända ansikten i området.*
- *Ambitionen är att andelen av den aktuella bemanningen från området ska uppgå till minst 40 %.*

Ett annat kommunalt bostadsbolag i Stockholm, Svenska Bostäder, använder sig också av sociala kriterier vid upphandling. På det sättet har ett hundratal personer med försörjningsstöd fått arbete på Järvafältet. Det har handlat om städning, mark- och anläggningsarbete, väktartjän-

ter samt byggsupport som är en form av enklare byggarbeten. I dessa fall har de sociala kriterierna formulerats som bör-krav istället för skallkrav, men det har ändå gett samma effekt. Detta arbete har analyserats av kommunens arbetsmarknadsförvaltning som tycker att det kan spridas inom hela Stockholms stad.

Kommunerna löser på detta sätt två uppdrag samtidigt. Dels blir vissa tjänster utförda, dels bidrar upphandlingen till att främja integrationen och motverka långtidsarbetslösheten. Dessutom minskar kommunens kostnader när människor med försörjningsstöd får arbete.

21. Kan det vara lagligt med sociala kriterier?

Det har länge varit tillåtet att använda sociala kriterier, men få har vetat om det. Redan 2001 skrev Regeringen i en proposition att sådana kontraktsvillkor *särskilt kan användas för att befrämja sysselsättning för människor som är socialt utsatta eller utslagna eller att motverka arbetslöshet.*

Möjligheten att ta sociala hänsyn har också skrivits in i LOU, men regeringen har nu gått ett steg längre. Sedan juli 2010 finns en ny skrivning i LOU: *Upphandlande myndigheter bör beakta miljöhänsyn och sociala hänsyn vid offentlig upphandling om upphandlingens art motiveerar detta.*

I alla kommuner bör det finnas upphandlingar där det är lämpligt att använda sig av sociala kriterier. Därför är det bra om detta beaktas i kommunala upphandlingspolicyer. Om en kommun använder sig av arbetsintegrerande sociala kriterier, bör det innebära en förmånlig situation för ett lokalt socialt företag som arbetar med uppgifter som efterfrågas i anbudsfrågan. Samtidigt är det en konkurrensneutral situation i förhållande till övriga företag. Det är inte något hinder för andra företag att anställa personer med funktionsnedsättning, försörjningsstödstagare, nyanlända eller andra grupper som kan ingå i de sociala kriterierna.

Sociala kriterier är ett bra instrument för att bekämpa arbetslösheten bland utsatta grupper och för att stödja det sociala företagandet.

22. Vad säger EU om detta?

Regeringens positiva syn på användning av sociala kriterier har inte kommit till trots riktlinjer från EU, utan tack vare rekommendationer från EU-kommissionen.

I den aktuella skriften Social ansvarsfull upphandling – en handledning till sociala hänsyn vid offentlig upphandling – utgiven av EU-kommissionen betonas hela tiden vikten av *social marknadsekonomi* och att *den sociala dimensionen* ska löpa parallellt med betoning på konkurrens och fri rörlighet över gränserna.

EU-kommissionen vill också främja rättvisa villkor vid upphandling. Det betyder inte att det ska måste vara lika villkor, utan det kan vara tvärtom. Det innebär att man kan ha speciella informationsinsatser eller utbildningar för småföretagare så att de har samma kunskaper som större företag inför en upphandling och därmed bättre chans att hävda sig i konkurrensen.

Kommissionen betonar också vikten av – där det så är möjligt – att

- se till att storleken på kontrakten i sig inte är ett hinder för att, små och medelstora företag ska kunna delta,
- ge tillräcklig tid för att förbereda anbud,
- betalning sker i rätt tid,
- sätta upp rimliga krav när det gäller kvalifikationer och ekonomi.

EU-parlamentet säger i ett yttrande från 2012 att:

Europaparlamentet inser att sociala företag kan komma med innovativa lösningar på de aktuella sociala och ekonomiska problemen. Parlamentet uppmuntrar därför utvecklingen av ett stödjande regelverk och tillhandahållandet av ekonomiskt stöd för att möjliggöra företagens tillväxt och överlevnad.

Det är möjligt att ta social hänsyn i alla upphandlingar där det är lämpligt och relevant. Det spelar ingen roll om upphandlingen omfattas av de så kallade direktivstyrda kapitlen som utgör en implementering av EU:s direktiv 2004/18 om offentlig upphandling eller om upphandlingen omfattas av LOU:s 15:e kapitel. De sociala kriterierna bör handla om krav vad det gäller själva utförandet av tjänsten eller leveransen av varorna, inte krav på leverantören i allmänhet.

23. Vilka former av upphandling enligt LOU är vanliga?

Ett par olika former av upphandling där sociala företag kan tänkas vara aktuella som anbudsgivare är:

Förenklad upphandling

Upphandling av så kallade B-tjänster sker normalt med *förenklad upphandling*. Det innebär att man vänder sig till marknaden via ”annons i en elektronisk databas, som är allmänt tillgänglig, eller genom annons i annan form som möjliggör effektiv konkurrens” (LOU 15 kap, 4 §). Vid *urvalsupphandling* annonserar man för att därefter gå vidare i processen med ett angivet antal leverantörer.

Direktupphandling

Direktupphandling innebär att upphandlande enhet kan vända sig direkt till en leverantör med en anbudsförfrågan om beloppet är maximum 15 procent av tröskelvärdet som är 200 000 euro = ca 275 000 kronor. Det finns diskussioner om att höja gränsen för direktupphandling till upp till cirka 800 000 kronor. Forskning visar att under den gränsen överskrider kostnaderna för att göra en upphandling i genomsnitt vinsterna med själva upphandlingen.

Maxbeloppet kan överskridas vid synnerliga skäl, till exempel om man kan hävda att det inte finns någon konkurrens på området, vilket innebär att det inte finns någon konkurrent som kan bli förfördelad.

Direktupphandling kan vara ett bra sätt att behålla en bra relation och kontakt med det lokala näringslivet, oavsett om det handlar om sociala företag eller inte.

Funktionsupphandling/innovationsupphandling

Funktionsupphandling är ingen specifik upphandlingsform enligt LOU utan ett sätt att formulera krav och mål som ger leverantören större möjligheter att presentera egna lösningar. Krav ställs då i form av funktionskrav. Att ställa funktionskrav är ett sätt att utveckla kreativiteten hos leverantören, att ta vara på kompetensen och låta leverantören tillföra högre värden till organisationen. I funktionsupphandlingen definierar man sina behov genom att beskriva tjänsten som ska utföras och hur den ska utföras, istället för att definiera varan som skall utföra den.

Sociala företag fungerar oftast utifrån en annan logik än traditionella företag. Kanske kan det innebära att de kan se lösningar utifrån ett annat perspektiv än det gängse traditionella. Därför kan kanske funktionsupphandlingar, eller innovationsfrämjande upphandlingar som de ibland kallas, vara en form som passar sociala företag. Det är viktigt att då tänka på att uppdraget i allmänhet inte får vara för omfattande.

24. Är LOV ett bättre verktyg för samverkan mellan offentlig sektor och sociala företag än LOU?

LOV är en förkortning för Lagen Om Valfrietssystem (SFS 2008:962). LOV infördes 2009 och gäller vård, omsorg och socialtjänst inklusive kommunens ansvar för sysselsättning enligt Socialtjänstlagen. Det är frivilligt för kommuner att införa valfrietssystem men obligatoriskt för landstingen inom primärvården. LOV finns nu etablerat inom vissa områden inom Arbetsförmedlingens ansvar, till exempel vad det gäller etableringslotsar och den så kallade RESA-upphandlingen där Arbetsförmedlingen upphandlar sysselsättning för personer med psykisk funktionsnedsättning.

LOV ger medborgaren möjlighet att välja leverantör av den tjänst som denne har rätt till enligt beslut. Det ger därmed också en möjlighet för arbetsintegrerande sociala företag att erbjuda sina tjänster när det gäller exempelvis hemtjänst eller så kallad meningsfull sysselsättning. Så här sammanfattar Tillyväxtverket situationen på sin hemsida: *Driver du företag, eller är du verksam inom ett kooperativ eller i en ideell organisation med verksamhet inom service, vård eller omsorg? Du kanske inte har företag idag, men är intresserad av att starta eget inom något av dessa områden? Valfrietssystemen skapar nya affärsmöjligheter som kan vara intressanta för dig.* Upphandlingar enligt LOV kan också utgöra en grund för långsiktiga relationer i jämförelse med entreprenadupphandlingar enligt LOU, vilket kan vara positivt när det gäller vård och omsorg.

Alla LOV-upphandlingar har ett fast pris och annonseras ut på www.valfrietssystemen.se. Där framgår vilka krav som ställs för att bli godkänd som leverantör och vilken ersättning som betalas ut. Efter godkännande skrivs avtal med kommunen eller landstinget.

Om sociala kriterier inte används vid en LOU-upphandling, kan upphandling enligt LOV vara en bra chans för ett socialt företag att komma in på marknaden på jämbördiga villkor med stora nationella och internationella företag. Eller kanske har det sociala företaget till och med ett försteg på grund av en omvittnad kvalitet i sitt utförande av uppdrag. Men det gäller då att den ansvariga myndigheten inte har satt ett så lågt fast pris att det inte går att utföra uppdraget med bra kvalitet.

Det gäller också att det sociala företaget anstränger sig för att göra sig känt hos både aktuella medborgare och myndigheternas handläggare.

25. Vad är reserverade kontrakt?

Reserverade kontrakt är ett etablerat begrepp inom EU. Det handlar om att vissa uppdrag eller ett visst stöd är reserverade för det som tidigare kallades skyddade verkstäder för att skapa arbete åt personer med funktionsnedsättning. Alla länder i EU utom Sverige har sådana regler.

I kommissionens förslag till nytt direktiv ska denna möjlighet utökas till att också gälla *missgynnade grupper*, det vill säga ett bredare begrepp än bara funktionshindrade. Förslag är också att reserverade kontrakt ska kunna gälla alla företag som har en viss minsta andel av missgynnade grupper anställda för uppdraget, till exempel 40 procent.

Sveriges Kommuner och Landsting diskuterar tillsammans med företrädare för det civila samhället i Sverige förslag om att reserverade kontrakt ska kunna förbehållas icke-vinst drivande företag. Kommissionen har i ett arbetsdokument väckt frågan och klargjort att detta borde vara möjligt i särskilda fall.

Upphandling eller överenskommelse om stöd

26. Hur kan man göra en överenskommelse om stöd?

Det finns olika vägar för en kommun att utveckla bra relationer till sociala företag. I stor utsträckning kan man välja upphandling av tjänst enligt ovan, men man kan också välja att göra en överenskommelse om stöd. Det gäller att veta vad man vill och handla därefter så att det inte blir fel.

En kommun kan ge bidrag till föreningslivet, till exempel till idrotts- och kulturföreningar utan att det blir en upphandlingssituation som faller under LOU. Är det i realiteten en ersättning för en utförd tjänst, ska upphandling ske enligt LOU. Det är inte alltid lätt att veta vad som är vad.

27. Vad är ett stöd?

Kommunens huvudsakliga villkor för stödet till en verksamhet begränsar sig i allmänhet till vilken målgrupp som ska ha nytta av verksamheten. Här uppkommer alltså ingen motprestation, varför det är fråga om stöd.

Stöd till arbetsintegrerande sociala företag går att jämföra med stöd till kvinnojourer. Det är en viktig verksamhet som finns i de flesta kommuner. Genom kommunalt stöd kan verksamheten fortleva och en viktig samhällelig service kan ges till utsatta kvinnor.

För att använda Lars Bryntessons uttryck (se intervju), finns det ingen anledning att ”marknadifiera” en verksamhet som inte är ute på marknaden. Det är inte olagligt att göra en upphandling, där överenskommelse om stöd är det bättre alternativet. Men det skapar garanterat oro i onödan och innebär onödiga kostnader för kommunen. Det är bättre att vårda förtroendefulla relationer istället.

Ett exempel är ett avtal mellan Norrtälje kommun och Arbetskooperativet Hamn Kompaniet. Där konstateras inledningsvis:

Föreningen har bildats för att ordna arbetstillfällena och meningsfull sysselsättning åt sina medlemmar. Verksamheten skall vara individanpassad och baseras på demokratiska beslutsformer. Till medlemmar i föreningen antas personer med primärt psykiska funktionshinder som arbetar i verksamheten.

Förvaltningen stöder föreningens initiativ och åtar sig därför att tillhandahålla handledare för det dagliga arbetet i kooperativet, tillhandahålla lokaler för verksamheten samt ge bidrag till vissa nedan specificerade kostnader.

Därefter kommer paragrafer om bland annat att kooperativet har arbetsmiljöansvaret och ansvaret för att teckna försäkringar. Kommunen och kooperativet har ett gemensamt ansvar för att marknadsföra platserna.

28. Vad säger lagen?

Socialtjänstlagen och Lagen om stöd och service

Socialtjänstlagen, SoL

- Socialnämnden skall i sin verksamhet främja den enskildes rätt till arbete. (3 kap, 2§)
- Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv. (4 kap 1§)
- Verksamheten skall stärka den enskildes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden eller, där så är lämpligt, på en fortsatt utbildning. Den skall utformas med skälig hänsyn till den enskildes individuella önskemål och förutsättningar. (4 kap 4§)
- **Människor med funktionshinder.**
Socialnämnden skall verka för att människor som av fysiska, psykiska eller andra skäl möter betydande svårigheter i sin livsföring får möjlighet att delta i samhällets gemenskap och att leva som andra.
- Socialnämnden skall medverka till att den enskilde får en meningsfull sysselsättning och får bo på ett sätt som är anpassat efter hans eller hennes behov av särskilt stöd. (5 kap 7§)

Lagen om stöd och service, LSS

Verksamhetens mål och allmänna inriktning

Verksamhet enligt denna lag skall främja *jämlikhet* i levnadsvillkor och *full delaktighet* i samhällslivet för de personer som anges i 1§. Målet skall vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra. (5§)

Verksamheten, enligt denna lag, skall vara av god kvalitet och bedrivs i samarbete med andra berörda samhällsorgan och myndigheter. Verksamheten skall vara grundad på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Den *enskilde skall i största möjliga utsträckning ges inflytande och medbestämmande* över insatser som ges. Kvaliteten i verksamheten skall systematiskt och fortlöpande utvecklas och säkras. (6§)

Det kan alltså observeras att den enskilde människan har en stor valmöjlighet, både enligt SoL och enligt LSS. Det kan innebära att den enskilde kan välja en plats i ett socialt företag istället för till exempel en plats inom en kommunal verksamhet. Det bör kommunen följa om inte starka skäl talar däremot. Eftersom det inte handlar om ett stöd till en verksamhet, är det fråga om upphandling och LOU ska tillämpas. I detta fall kan det bli en direktupphandling av synnerliga skäl enligt 15 kap 3§ i LOU.

Lagstiftning i förhållande till EU-rätten

EU-kommissionen strävar efter att tydliggöra gränsen mellan, som Regeringen uttrycker det, *skiljelinjen mellan EU:s inre marknad med fri handel och effektiv konkurrens och medlemsstaternas samt unionens berättigade intresse av att kunna garantera medborgarnas behov av vissa grundläggande tjänster*. Det senare handlar om *tjänster av allmänt intresse* som tillhandahålls av lokala och regionala aktörer, det vill säga tjänster som inte påverkar handeln staterna emellan inom EU. När det gäller sociala tjänster av allmänt intresse (ej vård) beskriver regeringen EU-kommissionens ståndpunkt att det *framhålls vissa drag som anses känneteckna sociala tjänster i allmänhetens intresse*. Det handlar *t ex om att dessa tillhandahålls utan vinstsyfte, bygger på en solidaritetsprincip och syftar till att främja den sociala sammanhållningen*.

29. Vad är IOP?

IOP står för Idéburet – Offentligt – Partnerskap och är ett begrepp som organisationen Forum – Idéburna organisationer med social inriktning (f d Forum för frivilligt socialt arbete) har lanserat.

Utifrån devisen att *Samhället är större än staten, samhället är större än marknaden* vill Forum poängtera att det är vi som samhällsmedborgare som i grunden bygger samhället, där den samhällsfinansierade välfärden utgör en viktig del. Marknadslösningar har också sitt berättigande, men det räcker inte.

Med stöd i resonemang från EU-kommissionen menar Forum att myndigheterna först ska pröva vad syftet med en viss verksamhet är och vad som är den enskilde medborgarens behov och rättigheter. Därefter bestäms det om det ska bli upphandling på en marknad eller överenskommelse om stöd, det vill säga ett partnerskap. Ett idéburet – offentligt partnerskap bör enligt Forum ingås när:

- Verksamheten bidrar till lokal utveckling och delaktighet i samhället.
- Varken den offentliga organisationen eller den idéburna organisationen vill göra den idéburna organisationen till underleverantör, utan istället en fortsatt fri och självständig aktör.

Intervju med Lars Bryntesson, kommunalråd i Värmdö kommun

Lars, du är ansvarig för att ni i Värmdö kommun tidigt tog fram en policy för samarbete med den sociala ekonomin. Vad låg bakom det initiativet?

Det var en tydlig politisk vilja att uppmärksamma att samhället inte bara består av två sektorer – privat och offentlig. Det finns en tredje sektor också – den sociala ekonomin.

Om man vill ha alternativ inom den kommunala verksamheten, måste man upphandla allt?

Nej, men man måste välja. Beroende på innehåll kan det handla om partnerskap med den sociala ekonomin, eller – om det finns en marknad – göra en upphandling i konkurrens.

Vad menar du men en "marknad"?

När det finns flera aktörer som kan konkurrera med varandra. Då ska man upphandla. Upphandling är konkurrensvård. Det ska man värna.

Vad menar du med "partnerskap" i detta sammanhang?

Det tas många bra initiativ i samhället utanför den kommunala organisationen, till exempel från kyrkan, i idrottsrörelsen och från andra delar inom den sociala ekonomin. Det blir allt vanligare att kommunen upptäcker dessa resurser. Då ligger det en kraft i att möjliggöra en samverkan med kommunen.

Men är det lagligt?

Javisst är det lagligt! Det finns ingen lag som säger att man måste upphandla allt.

Vi har i Sverige sedan många år gett stöd till verksamheter inom den sociala ekonomin. Det är kommunfullmäktige som måste fatta beslut eller den nämnd som fullmäktige har delegerat frågan till.

I Värmdö drivs exempelvis frivilligcentret Guldkanten av pensionärsorganisationerna. Vi från kommunen har gjort en överenskommelse där pensionärsorganisationerna tar ett gemensamt ansvar för driften av verksamheten. På det sättet minskar vi inte kostnaderna, men vi får mer för pengarna. Och pensionärerna får ett ökat inflytande över verksamheten.

Finns det konkreta exempel på när det är olämpligt med upphandling?

Ett omtalat exempel är Röda korsets verksamhet för tortyrskadade. De har byggt upp en unik kompetens som ingen annan har. Dessutom är det en verksamhet som bygger på förtroende och långsiktighet. En sådan verksamhet ska inte "marknadifieras". Om det offentliga uppskattar verksamheten, gör man istället en överenskommelse om stöd.

Finns det en konkurrensproblematik?

30. Är Konkurrenslagstiftningen något hinder för stöd till sociala företag?

Som tidigare nämnts är det tillåtet för kommuner att bedriva näringsverksamhet enligt Kommunallagen för speciella syften, till exempel för att uppfylla sina åtaganden enligt Socialtjänstlagen och Lagen om stöd och service, LSS. Det ingår i den kommunala kompetensen. Det betyder att kommunen kan driva en affär på öppna marknaden inom olika branscher om syftet är att skapa meningsfull sysselsättning.

Ibland kan det finnas anledning att diskutera lämpligheten om var man etablerar en arbetsverksamhet, även om den är laglig. Kan det vara lämpligare att verksamheten bedrivs i form av ett socialt *företag* istället. En lämplighetsprövning kan innebära att ju mer en verksamhet är ute på marknaden, desto större anledning att söka andra lösningar än kommunal drift.

Hur är det för ett socialt företag i motsvarande situation om det har stöd från kanske både kommun och Arbetsförmedling för sin verksamhet? Konkurrenslagen gäller såväl vid kommunal drift, såsom verksamheter i form av sociala företag. En sammanfattande mening från Konkurrenslagens bestämmelser som kan ha sin praktiska giltighet vid verksamhet i socialt företagande är: *Det är inte tillåtet att missbruka en dominerande ställning på marknaden.*

Om ett socialt företag har stöd eller subventioner av olika slag från offentlig sektor har ingen betydelse ur konkurrenssynpunkt. Det viktiga är att man inte missbrukar situation genom att exempelvis underpris-sätta. Men för att det ska vara olagligt måste man dessutom ha en dominerande ställning på marknaden. Dominerande ställning börjar inträda om man har ungefär 25 procent av marknaden.

Om ett socialt företag driver ett café i en stadsdel eller en by där det finns ett annat café, kan situationen uppstå att man har en dominerande ställning. Då får man absolut inte missbruka sin ställning.

Om det finns tio caféer i stadsdelen eller i byn, har det sociala företaget säkerligen ingen dominerande ställning på marknaden och därmed ingen dominerande ställning att missbruka.

Sammanfattningsvis är det sällan ett offentligt stött socialt företag utgör något juridiskt hinder ur konkurrenssynpunkt. Däremot kan det vara en fråga om lämplighet. Många affärsetableringar kan vara olämpliga, även om de inte är olagliga ur konkurrenshänseende. Ett socialt företag ute på marknaden bör aldrig ägna sig åt priskonkurrens. Bättre att konkurrera med kvalitet istället.

31. Utgör Statsstödsreglerna något hinder?

Fördraget om Europeiska unionens funktionssätt, EUF, innebär i princip förbud mot statligt stöd i någon form (skattereduktion, lån, garantier etcetera till förmånliga villkor) till företag.

Stöd för att underlätta utvecklingen av viss näringsverksamhet eller regioner är dock tillåtet och därför finns ett antal undantag. Bland dessa finns

- utbildning av anställda,
- riskkapital,
- sysselsättningsstöd på vissa villkor,
- stöd av mindre betydelse.

Undantagen gör det möjligt att till exempel ge statligt stöd genom:

- Generella sysselsättningsstöd för att öka sysselsättningen i utsatta grupper.
- Stöd av mindre betydelse/försumbara stöd det vill säga under 200 000 Euro under en treårsperiod. Stödet kan lämnas som bidrag, lån, konsultcheckar, anställningsstöd med mera.
- Stöd till utbildning av anställda och stöd till utbildning, vägledning med mera för arbetslösa.

Statstödsreglerna har flera detaljregler, men ovanstående visar att det är möjligt med offentligt ekonomiskt stöd till utvecklingen av arbetsintegrerande sociala företag så länge det sker inom ramen för de undantag som beskrivs i EUF-fördraget.

Projektverksamhet

32. Vad är viktigt att tänka på?

Kunskap är nödvändigt

Många kommuner är ambitiösa med att till exempel söka medel från Europeiska Socialfonden för att vara med att utveckla sociala företag. Men det brister ofta i kunskap. Det är en anledning varför projekt för att skapa sociala företag inte alltid lyckas. Projektledningen måste ha gedigen kompetens om både vad socialt företagande är och kunskap om att leda projekt.

Projektorganisering

Tänk till vilka intressenter som kan beröras av ett projekt om socialt företagande. Ta med dem i processen genom att erbjuda plats i en styrgrupp eller referensgrupp. Vilka det handlar om beror på lokala förutsättningar och behov. Generellt sett kan representanter från facket, Företagarna, Arbetsförmedling, folkbildningen, brukarorganisationer och Coompanion, förutom kommunala representanter, vara ett bra tips.

Projekt tar slut

Projekt pågår definitionsmässigt en tidsbegränsad period. Det är viktigt att redan första dagen ha i bakhuvudet hur situationen ska se ut när projektet tar slut. Alltför många projekt har letts av personer som börjar fundera på detta när det bara är några månader kvar av projektet. Då är det i allmänhet för sent. Verksamheten får inte stelna utan hela tiden inriktas på att göra en bra övergång från projekt till socialt företag.

Insikten om vikten av att tappa kontrollen

Skapande av ett socialt företag innebär per definition att kommunen inte har inflytande över det blivande företaget. I ett projekt med en kommun som projektägare är detta inte alltid självklart för de inblandade. Kommunen och projektledningen måste medverka till att ansvar för och kontroll över företaget och dess utveckling överförs till dem som ska driva företaget.

Kommunen ska vara stolt över att ha varit med om att bidra till ytterligare en plattform för att skapa arbete för människor som av olika anledningar är långtidsarbetslösa. Efter projektet fortsätter relationen mellan två självständiga parter via överenskommelse om stöd, köp av platser eller köp av olika tjänster.

Kunskap hos deltagarna

Att gå ”från bidragstagare till företagare” är en omvälvande resa för många. Det är viktigt att de arbetslösa deltagarna som ska vara med i ett socialt företag får gedigen utbildning. I synnerhet gäller det om det handlar om att skapa ett socialt arbetskooperativ, där man själv antagligen kommer att bli medlem. Det är viktigt att få veta vad man ger sig in på. Då är det också lättare att vara aktiv och vara med och påverka processen under projektet. Delaktighet och empowerment ska inte bara prägla det kommande sociala företaget utan även projektprocessen.

Börja redan under projektet

Efter en introduktion kan det vara lämpligt att smyga igång starten av det sociala företaget redan under själva projektperioden. ”Learning by doing” är roligt och effektivt. Då kan man pröva om de tänkta affärsidéerna är realistiska. Att under projekttiden kunna göra en budget som är baserad på verkligheten är mycket klargörande.

Sök stöd i omgivningen

Det är det nya sociala företaget som själv skapar sin struktur och tar ställning till vilket stöd utifrån som kan behövas, speciellt i en startfas.

Finns det en stödstruktur, ett så kallat konsortium, för socialt företagande på orten? Kan Företagarföreningen ställa upp med någon mentor eller adjungerad att vara med på styrelsemötena? Finns det något annat socialt företag i närheten att samarbeta med? Kanske kommunens näringslivskontor har en medarbetare som är intresserad och nyfiken på sociala företag och är villig att hjälpa till? Har Coompanion något nätverk som är intressant?

Att pröva sig fram

I alla processer provar man sig fram. Det är bra att lära sig av andras misstag. Samtidigt kommer man göra egna misstag också. Det är viktigt att lära sig av dem. Sedan kan man vara glad att de skedde under projekttiden och inte efteråt. Att leda projekt är att pröva sig fram.

Stöd från det omgivande samhället

33. Vilket stöd finns att tillgå från det omgivande samhället?

Tillväxtverket

Tillväxtverket, som är en myndighet under Näringsdepartementet, har ett program för Samhällsentreprenörskap och sociala innovationer som inbegriper arbetsintegrerande socialt företagande.

Kontakt: eva.johansson@tillvaxtverket.se.

Arbetsförmedlingen

Arbetsförmedlingen har utvecklat ett nätverk med drygt ett 100-tal kontaktpersoner för socialt företagande som finns i alla Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsområden.

Kontakt: christina.rosengren@arbetsformedlingen.se.

Försäkringskassan

Inom Försäkringskassan finns Lokala FörsäkringskasseCenter, LFC, över hela landet. Deras samverkansansvariga har också ett ansvar för kontakter gällande socialt företagande.

Kontakt: maria.bjorklund@forsakringskassan.se

SKL

Kontakterna gällande arbetsintegrerande sociala företag sköts främst via Avdelningen för lärande och arbetsmarknad.

Kontakt: birgitta.hallegardh@skl.se

Coompanion

Det finns Coompanion-kontor i varje län/region som kan ge gratis information och rådgivning tack vare ett stöd från Regeringen via Tillväxtverket.

Se vidare under www.coompanion.se.

Stödstrukturer för arbetsintegrerande sociala företag

Det börjar utvecklas stödstrukturer för sociala företag genom att de själva organiserar sig i så kallade konsortier. Exempel på dessa finns i Göteborg, Roslagen och Gävleborg.

Mer information kan fås via Coompanion.

www.sofisam.se

Tillväxtverket, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan har skapat en gemensam web-sida med mycket information, konkreta exempel, filmer med mera om sociala företag. Informationen är gjord i samarbete med SKL, Socialstyrelsen och intresseorganisationen SKOOPI.

Argument

34. Vad finns det för anledning att stödja arbetsintegrerande sociala företag?

Varje företag är unikt och alla närmare 300 arbetsintegrerande sociala företag ser olika ut och riktar sig till olika målgrupper. Ett par generella argument kan vara:

Närmare arbetsmarknaden

Ett arbetsintegrerande socialt företag är redan en del av arbetsmarknaden. Därmed är steget inte lika stort till andra arbeten på arbetsmarknaden i jämförelse med andra lösningar.

Delaktighet och empowerment

Viktiga grundbultar i ett socialt företag är att medarbetarna är delaktiga i verksamheten och att dess struktur möjliggör en ökad självkänsla och kraft utåt i förhållande till det omgivande samhället.

Frigör mänsklig energi

Det skapar energi och kreativitet att få vara med att bestämma tillsammans med andra – efter förmåga. Nya affärsidéer och verksamheter blir lättare verklighet när beslutsvägarna är korta.

Lättare att få acceptans

Det är juridiskt möjligt att kommunen bedriver näringsverksamhet för att till exempel skapa sysselsättning. Samtidigt kanske omgivningen har större acceptans om verksamheten bedrivs som ett icke vinst-drivande socialt företag som är fristående från kommunen.

Lättare att vara flexibel

Om en kommun, till exempel på grund av ett minskat behov, vill minska sitt åtagande gentemot ett socialt företag, bör det ha större möjligheter att klara verksamheten genom att öka sitt utbud till andra förvaltningar, andra kommuner, Arbetsförmedlingen eller genom ökad försäljning på marknaden.

Ekonomiska argument

Det är inte konstigt att människor som mår bättre och i ökad utsträckning kommer i arbete, också innebär lägre kostnader och högre intäkter för framför allt kommunerna. Behovet av kommunal sysselsättning, boendestöd, försörjningsstöd med mera bör minska samtidigt som skatteintäkterna ökar om fler får anställning.

En enda människa som kan lämna det kommunala ansvarsområdet enligt Socialtjänstlagen och Lagen om Stöd och Service tack vare ett socialt företag som plattform, innebär miljonvinster för kommunen på ett par års sikt.

40 procent av dem som har försörjningsstöd har det på grund av brist på arbete. Kommunerna bör i ökad utsträckning omvandla passiva ersättningar som försörjningsstöd till aktivt stöd till sociala företag, där bidragstagarna kan få arbete.

Referenser

- Blideman, Bo & Laurelii, Eva: Sociala företag vidgar arbetsmarknaden. Kommentus förlag 2011
- Hans Westlund (red): Social Ekonomi i Sverige. Fritzes, Stockholm 2001
- Wijkström, Filip & Lundström, Tommy: Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället. Sober förlag 2002
- Prissättning vid överlåtelse av offentlig verksamhet till kommunal personal (s.k. avknoppning) – kommunalrättsliga och EG/EU-rättsliga aspekter. Statskontoret 2008
- ”Sociala investeringar” – en lägesrapport. PM från maria.mutt@stockholm.se
- Rapport av uppdrag till Tillväxtverket med anledning av regeringens handlingsplan för arbetsintegrerande sociala företag. N2010/4265/ENT
- Blideman, Bo: Samhälleliga mål med upphandling som medel. Tillväxtverket 2011
- Europeiska kommissionen: Socialt ansvarsfull upphandling – en handledning till sociala hänsyn i offentlig upphandling. EU-kommissionens kontor i Sverige
- Blideman, Bo & Karlsson, Yngve: Att arbeta för arbete. Kommentus förlag 2003/2010
- Regeringens proposition 2001/02:142
- Dagens Samhälle 33/2012, artikeln ”Sociala krav ger jobb i förörterna”
- Lagen (2007:1092) om offentlig upphandling, LOU.
- EU-parlamentets utskott för den inre marknaden och konsumentskydd, 2012/2004(INI), 8.5.2012
- Konkurrenslagen SFS 2008:579
- Faktapromemoria 2010/11:FPM99 Meddelande om tjänster av allmänt intresse, www.riksdagen.se
- Faktapromemoria 2006/07:FPM4 Sociala tjänster i allmänhetens intresse, www.riksdagen.se
- Tjänster av allmänt intresse. Offentliganställdas Förhandlingsråd, www.ofr.se
- www.coompanion.se
- www.famna.org
- www.overenskommelsen.se
- www.regeringen.se
- www.tillvaxtverket.se
- www.upphandlingsutredningen.se
- www.sofisam.se
- www.socialforum.se
- www.skl.se
- www.skooopi.coop

Bilagor – Så här har kommunerna gjort

Det blir allt fler kommuner som formaliserar sitt intresse för att utveckla socialt företagande. Det kan ske genom att utse ansvariga personer och genom att besluta om policyer som antas av Kommunstyrelsen eller Kommunfullmäktige, vilket exemplifieras nedan från olika kommuner.

Ansvarig person

Flera kommuner har nu ansvariga personer/verksamhetsutvecklare för socialt företagande, ofta i samverkan med Samordningsförbund om det finns på orten. Exempel på sådana kommuner är:

- Luleå
- Umeå
- Kramfors
- Sundsvall
- Haninge/Tyresö/Nynäshamn (i regi av Samordningsförbundet)
- Karlstad
- Göteborg

Policyer om socialt företagande

För att ha en bra formell grund att stå på för utvecklingsarbete om socialt företagande, har en del kommuner policyer/riktlinjer som har antagits av kommunstyrelsen eller kommunfullmäktige. Ett par exempel bifogas nedan (när det är långa dokument, bifogas endast ett utdrag).

LULEÅ

Luleå kommuns policy för socialt företagande

Inledning

Policyn utgår från grundsynen att vårt samhälle är ekonomiskt organiserat i tre sektorer; det privata näringslivet, den offentliga sektorn och den sociala ekonomin. För Luleå kommun är det av stor betydelse att dessa tre sektorer samarbetar med varandra för en lokal hållbar utveckling.

I vår ambition om ett hållbart samhälle vill vi aktivt bidra till att förhindra människors utanförskap. Vi vill ge möjligheter till alla människor i vår kommun att ha ett meningsfullt liv. En del i detta arbete är att bidra till att så många som möjligt är en integrerad del i arbetslivet med en meningsfull sysselsättning.

Vår grundtanke är att göra det möjligt för alla människor att bidra till sin egen och samhällets utveckling utifrån sin egen förmåga. I våra ambitioner ser vi att sociala företag kan vara ett framgångsrikt komplement till de övriga insatser som Luleå kommun arbetar med.

Policy

- Luleå kommun ska aktivt arbeta för att öka sin kunskap om sociala företag och dess villkor.
- Luleå kommun ska aktivt sträva efter ett ökat samarbete med viktiga aktörer inom området.
- Luleå kommun ska arbeta för att synliggöra de sociala företagen såväl internt som externt i kommunen.
- Luleå kommun ska aktivt bidra till att sociala företag startas och fortlever.

Syfte

- Tydliggöra kommunens viljeinriktning när det gäller sociala företag.
- Tydliggöra kommunens roll i relation till övriga aktörer, offentliga såväl som privata.
- Möjliggöra för respektive förvaltning/bolag inom Luleå kommun att se sin roll i arbetet med sociala företag och personer som kan omfattas av dessa.

Definition – sociala företag

- Driver näringsverksamhet med målsättning att integrera människor, som står långt ifrån den ordinarie arbetsmarknaden, i samhälle och arbetsliv.
- Skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, avtal eller på annat dokumenterat sätt.
- I huvudsak återinvesterar sina vinster i den egna eller liknande verksamhet.
- Är organisatoriskt fristående från offentlig verksamhet.

Motiv för kommunen

Motiven för kommunen att arbeta för att stödja tillkomsten och utvecklingen av sociala företag är:

- Sociala företag kan främja arbete och sysselsättning för människor som står långt från den ordinarie arbetsmarknaden, och därmed minska och förhindra människors utanförskap i samhället.
- Sociala företag kan stärka och utveckla människors självkänsla och förmåga till ett självständigt liv genom att öka egenförsörjningen.
- Sociala företag kan bidra till ett bättre samhälle genom att erbjuda kompletterande tjänster och produkter.
- Sociala företag kan frigöra kreativitet och entreprenörskap hos människor som annars skulle ha svårt för den möjligheten.

Ekonomiska resurser

- Möjligheten att söka andra medel/bidrag för att starta sociala företag beaktas.
- Behov av medel kan initieras om särskilda skäl föreligger.

Avtal och upphandling

- Ställa sociala hänsyn i upphandlingar där så är möjligt.
- Förenkla upphandlingsförfarandet samt göra mindre omfattande upphandlingar där så är möjligt.

Ansvarsfördelning

Kommunstyrelsen har det övergripande ansvaret för stöd till socialt företagande.

Arbetsmarknadsförvaltningen har ansvar för att stödja tillkomsten av sociala företag samt skapa samverkansforum/nätverk med de berörda aktörerna såväl internt och externt.

Respektive förvaltning/bolag ansvarar för det egna arbetet i linje med denna policy. Varje förvaltning/bolag ansvarar i synnerhet för information och kunskapspridning av bland annat de möjligheter som öppnas genom sociala företag.

Samverkan och samarbete

För att Luleå kommun ska nå framgång med arbetet att främja sociala företag krävs att det finns en intern organisation som bygger på ett helhetsperspektiv. Detta innebär att alla förvaltningar är delaktiga, strävar åt samma håll och har en bra kommunikation och samverkar i frågorna.

Uppföljning

För att kunna bedöma nyttan och effekterna av genomförda kommunala insatser ska en årlig uppföljning ske. Arbetsmarknadsförvaltningen ansvarar för uppföljningen. Rapportering sker till kommunstyrelsen.

VÄXJÖ

Växjö kommuns policy för socialt entreprenörskap

Inledning

Denna policy tar sin utgångspunkt i att det ideella engagemanget har stor betydelse för utvecklingen av välfärden och demokratin. Det sociala entreprenörskapet bedrivs av idrottsföreningar, pensionärsorganisationer, handikapporganisationer, kulturföreningar och ungdomsföreningar. Det finns inom kyrkliga samfund, samfälligheter och byalag. Det sociala entreprenörskapet kan bidra till arbete och inkludering åt de grupper som idag står utanför arbetsmarknaden.

Policyn anger Växjö kommuns förhållningssätt till den sociala ekonomin samt pekar på några områden, främst inom socialt entreprenörskap, som bör spela en större roll i framtiden. Policyn riktar sig till medborgarna, kommunens anställda, föreningslivet och andra berörda aktörer.

Föreliggande policy avses vara styrande för Växjö kommun under tidsperioden 2010-01-01–2011-12-31 och ska därefter på grundval av gjorda erfarenheter revideras. Huvudansvaret för frågor rörande socialt entreprenörskap ligger under kommunstyrelsen.

Utgångspunkter

Växjö kommun vill öka sitt engagemang inom det lokala sociala entreprenörskapet. Denna sektor av ekonomin tillgodoser redan idag många gemensamma behov av arbete, bostäder, fritidsverksamhet, kultur, brottsförebyggande arbete, utbildning, barnomsorg, äldreomsorg, miljöfrämjande arbete, infrastruktur m.m.

Det lokala sociala entreprenörskapet skulle med stöd och stimulans från kommunen i högre utsträckning kunna bidra till att:

- Främja tillväxten i den lokala ekonomin och därmed skapa förutsättningar för vidgad välfärd.
- Främja möjligheterna till integration i arbetslivet för arbetssökande som saknar förankring på den reguljära arbetsmarknaden.
- Komplettera offentlig verksamhet och därmed erbjuda medborgarna ett större utbud.
- Öka valfriheten genom att erbjuda alternativ till den offentliga sektorns tjänster.
- I vissa fall ersätta verksamhet som idag drivs i offentlig regi.

Vision

Växjö kommun ska främja ett socialt entreprenörskap som bidrar till att skapa förutsättningar för alla kommuninvånare att försörja sig själva och att vara delaktiga i samhällsgemenskapen. En öppet sinnad kommun med en positiv inställning till det entreprenörskap och engagemang som medborgarna visar i kooperativ och föreningar är viktig för utveckling och fördjupning av demokratin och medborgarnas delaktighet. Växjö skall vara en kommun där privata företag, offentlig verksamhet samt medborgarna och deras sammanslutningar, var och en för sig och gemensamt bidrar till samhällsutvecklingen.

För att denna vision ska kunna nå ska det sociala entreprenörskapet och dess organisationer vara en naturlig samarbetspartner när det gäller att finna vägar till arbete och meningsfull sysselsättning för personer som under lång tid befunnit sig utanför den reguljära arbetsmarknaden. Det bör också vara självklart att vissa tjänster kan utföras inom ramen för de lokala sociala företagen som ett alternativ till att utföras i kommunens egen regi. Kommunens förvaltningar och bolag ska, av ovan redovisade skäl, se en samverkan med aktörer inom det lokala sociala företagandet som både självklar och berikande för den egna verksamheten.

Växjö kommun har som målsättning att öka sitt engagemang inom det sociala entreprenörskapet genom att:

- Ha ett öppet och positivt förhållningssätt gentemot det sociala företagandet.
- Främja det sociala företagandet både i dess roll som självständig samhällskraft och som part i samarbetet kring lösningen av gemensamma angelägenheter.
- Uppmuntra det lokala sociala företagandet till att starta ny verksamhet, likväl som att bereda möjlighet att överta driften av befintlig kommunal verksamhet.

Riktlinjer

Att stärka det lokala sociala företagandet/entreprenörskapet samt initiera verksamheter av den art som skisserats i denna policy är en långsiktig process. Inom ramen för denna policys löptid handlar det för Växjö kommunkoncern om att lägga en grund för fortsatta initiativ genom att:

- Förankra policydokumentet och sprida kunskap om detta i berörda verksamheter.
- Kartlägga vad som idag görs inom ramen för det lokala sociala entreprenörskapet.
- Kartlägga de områden där det sociala företagandet kan komplettera, utgöra alternativ eller ersätta offentlig verksamhet.
- Engagera det lokala sociala entreprenörskapet i syfte att initiera verksamheter som kan utgöra en övergångsarbetsmarknad och/eller en mer permanent sysselsättning för de grupper som har en svag ställning på arbetsmarknaden.

- Utveckla samverkansformer mellan kommunen och de lokala sociala företagen.
- Göra de kommunala förvaltningarna och bolagen delaktiga i processen samt ansvariga för att utforma konkreta stöd- och stimulansinsatser inom sina respektive områden.

TIDAHOLM

Tidaholms kommuns förhållningsätt till social ekonomi och socialt företagande

Huvudansvaret för frågor rörande social ekonomi och socialt företagande ligger under kommunstyrelsen.

Tidaholms kommun vill öka sitt engagemang i den lokala sociala ekonomin. Denna sektor av ekonomin tillgodoser redan idag många gemensamma behov av arbete, bostäder, fritidsverksamhet, kultur, brottsförebyggande arbete, utbildning, barnomsorg, äldreomsorg, miljöfrämjande arbete, infrastruktur m.m.

Den lokala sociala ekonomin skulle med stöd och stimulans från kommunen i högre utsträckning kunna bidra till att:

- Främja tillväxten i den lokala ekonomin och därmed skapa förutsättningar för vidgad välfärd.
- Främja möjligheterna till integration i arbetslivet för arbetssökande som saknar förankring på den reguljära arbetsmarknaden.
- Komplettera offentlig verksamhet och därmed erbjuda medborgarna ett större utbud.
- Öka valfriheten genom att erbjuda alternativ till den offentliga sektorns tjänster.
- I vissa fall ersätta verksamhet som idag drivs i offentlig regi.

Kommunen bör ha en stödjande och stimulerande roll i relation till den sociala ekonomins aktörer medan dessa själva måste utgöra drivkraften i utvecklingen av den lokala sociala ekonomin.

Vision

Det i dagsläget mest angelägna syftet med att stödja den lokala sociala ekonomins utveckling är för kommunens del att öka möjligheterna till integration i arbetslivet för de arbetssökande som under lång tid saknat förankring på arbetsmarknaden. Grundtanken är att göra det möjligt för alla människor att bidra till sin egen och samhällets utveckling – att bli delaktiga och kunna skapa goda levnadsvillkor för sig själva.

En öppet sinnad kommun med en positiv inställning till det entreprenörskap och engagemang som medborgarna visar i kooperativ och föreningar är viktigt för utveckling och fördjupning av demokratin och medborgarnas delaktighet. Tidaholms kommun skall vara en kommun där privata företag, offentlig verksamhet samt medborgarna och deras sammanslutningar, var och en för sig och gemensamt, bidrar till samhällsutvecklingen.

För att denna vision ska kunna nås ska det sociala entreprenörskapet och dess organisationer vara en naturlig samarbetspartner när det gäller att finna vägar till arbete och meningsfull sysselsättning för personer som under lång tid befunnit sig utanför den reguljära arbetsmarknaden. Det bör också vara självklart att vissa tjänster kan utföras inom ramen för lokala sociala företag som ett alternativ till att utföras i kommunens egen regi. Kommunens förvaltningar och bolag ska, av ovan redovisade skäl, se en samverkan med aktörer inom det lokala sociala företagandet som både självklar och berikande för den egna verksamheten.

Målsättning

Tidaholms kommun har som målsättning att öka sitt engagemang inom det sociala företagandet genom att

- ha ett öppet och positivt förhållningssätt gentemot socialt företagande,
- främja det sociala företagandet både i dess roll som självständig samhällskraft och som part i samarbetet kring lösningen av gemensamma angelägenheter,
- samverka på lokal, regional, nationell och internationell nivå, bl.a. genom medverkan i nätverk som syftar till att stärka den sociala ekonomin,
- uppmuntra sociala företag att starta ny verksamhet, likaväl som att se dess möjligheter att överta drift av inom kommunen befintlig verksamhet.

Utgångspunkter

Utgångspunkter i stödet till socialt företagande är att

- verksamheterna ska bygga på demokratiska organisationsformer, jämlikhet och jämställdhet, mångfald, empowerment-perspektiv (egenmakt), generera samhällsnytta samt bidra till en hållbar social, ekonomisk och miljömässig tillväxt,
- verksamheterna ska bereda personer med begränsad konkurrensförmåga på den reguljära arbetsmarknaden möjligheter till arbete/sysselsättning,
- kommunen ska som alltid ha ett genusperspektiv i sin relation till den sociala ekonomin. Det innebär t ex att i förekommande fall kräva och stimulera till att verksamheterna riktar sig till både kvinnor och män.

Riktlinjer

Att stärka den lokala sociala ekonomin samt initiera verksamheter av den art som skisserats i denna policy är en långsiktig process. Inom ramen för denna policy handlar det för kommunens del om att lägga en grund för fortsatta initiativ genom att:

- Förankra policydokumentet och sprida kunskap om detta och den sociala ekonomin i berörda verksamheter och till andra berörda aktörer.
- Etablera lämpliga samverkansformer mellan kommunen och den sociala ekonomins aktörer och i dessa utveckla en dialog kring den sociala ekonomins framtida utveckling.
- Göra de kommunala förvaltningarna och bolagen delaktiga i processen samt ansvariga för att utforma konkreta stöd- och stimulansinsatser inom sina respektive områden.
- Verka för en samverkan mellan den sociala ekonomin, framtida sociala företag och näringslivet.

Bifogad handlingsplan avser enbart arbetsintegrerade sociala företag och utgör grunden för det fortsatta arbetet med att verkställa riktlinjerna.

HANINGE

I en tjänsteskrivelse från Samhällsutvecklingsavdelningen (2009-04-14, Dnr 73/2009) finns en policy om utveckling av socialt företagande. Denna policy har bland annat resulterat i anställning av en verksamhetsutvecklare för socialt företagande i samarbete med Samordningsförbundet. I policyn finns följande handlingsplan beskriven:

Policy för främjande av sociala företag i Haninge

Övergripande handlingsplan

I ett inledningsskede ska kommunens insatser främst äga rum inom följande fyra punkter:

1. *Information och utbildning*

Sprida information om sociala företag bland kommunens anställda, föreningar och organisationer inom kommunen.

Erbjuda utbildning för personal och brukare i olika kommunala verksamheter samt till engagerade i t.ex. olika klient- och brukarorganisationer.

Arrangera studieresor till och studiebesök hos olika sociala företag. Sådana besök kan med fördel arrangeras i samverkan med olika intressenter.

2. *Rådgivning*

Erbjuda möjligheter till rådgivning för personer som vill veta mera för att ta steget att starta och driva ett socialt företag. Det kan ske genom utveckling av ett utvecklingscentrum för sociala företag eller genom att samverkan utvecklas med andra aktörer, t.ex. Nyföretagarcentrum, Coompanion eller motsvarande.

3. *Identifiera möjliga och/eller önskade utvecklingsområden för sociala företag*

Utgångspunkten för detta arbete är att inventera och identifiera nuvarande och framtida behov av arbete och rehabilitering i kommunen. Detta arbete bör naturligtvis ske i mycket nära samarbete med t.ex. Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen.

Samverkan med olika intresse- och klientorganisationer är också angeläget.

4. Avtal och upphandling

En översyn av upphandlingsreglementet bör ske för att skapa möjligheter till att ta sociala hänsyn vid upphandling, vilket ger möjligheter för sociala företag att delta i anbudsgivningen.

För att skapa långsiktiga och rimliga förutsättningar för fler och växande sociala företag bör kommunen förorda samarbetsavtal framför upphandlingar, med intresserade föreningar, organisationer, där så är möjligt.

SAMORDNINGSFÖRBUNDET ÖSTRA SÖDERTÖRN

Samordningsförbundet består av kommunerna Haninge, Tyresö och Nynäshamn. Samordningsförbundet har visat ett aktivt intresse för utveckling av sociala företag i medlemskommunerna och beslut 2011 bland annat följande (2011-10-05, dnr 21/2011):

Det övergripande syftet med satsningen på socialt företagande är att underlätta bildandet av sociala företag och därigenom kunna vidga arbetsmarknaden och erbjuda möjligheter till rehabilitering och arbete genom företagande för fler av dem som idag inte har plats på arbetsmarknaden.

Hur kan Samordningsförbundet konkret stödja sociala företag?

- Dörröppnare till Arbetsförmedlingen – det finns ett stort behov av kontaktpersoner som kan socialt företagande.
- Dörröppnare till kommunerna – praktikplatser, köp av platser för personer med funktionsnedsättning.
- Finansiera visst handledarstöd för nystartade sociala företag efter individuell bedömning.
- Köp av tjänster via Resursrådet avseende rehabiliteringstjänster.
- Ordna mentorer till sociala företag och potentiella sociala företag.
- Hålla nätverksmöten, frukostmöten och seminarier.
- Ordna kostnadsfria studiebesök till andra sociala företag.

(utdrag ur riktlinjer)

Upphandling med social hänsyn/sociala kriterier

I samband med riktlinjer för utveckling av det sociala företaget, brukar kommunerna också anta en policy för användning av sociala hänsyn/sociala kriterier vid offentlig upphandling. Hittills är det mest kommunala bostadsbolag samt Arbetsförmedlingen som har använt sig av denna möjlighet vid upphandling. Ett par exempel:

ÖREBRO

Örebro har riktlinjer vid upphandling om miljökriterier och etiska kriterier om fairtrade. Så här är riktlinjerna om sociala hänsyn:

Sociala hänsyn

Genom ökad sociala hänsyn vid offentlig upphandling medverkar kommunen till att bidra till en hållbar utveckling, en utveckling med hänsyn till hållbar ekonomisk tillväxt i vilken sociala framsteg och hänsyn till miljön ingår. Det överensstämmer med EU:s mål att bl.a. höja sysselsättningsnivån, förbättra arbets- och levnadsvillkor och befrämja en ökad livskvalitet.

Möjligheterna att ställa villkor om sociala hänsyn gäller enbart tjänste- och entreprenadupphandlingar. Sociala hänsyn ska ställas där så är möjligt och relevant. Kontrakten bör dessutom ha lång varaktighet.

Örebro kommuns upphandlingspolicy vilar på en uttalad värdegrund. Den uttrycks så här i Upphandlingspolicy för Örebro kommun (2012-02-22 Ks 225/2012):

Värdegrundsbaserade förhållningssätt

Hållbar upphandling kräver en helhetssyn, kommunen ska därför arbeta efter följande ...

- Upphandlingsprocessen ska säkerställa att inköp sker på ett ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbart sätt samt följa gällande avtal, lagar och regler.
- Kommunens medborgare ska känna trygghet i att kommunen väljer varor, tjänster och entreprenader som ger god kostnadseffektivitet med låg miljöpåverkan.

- I möjligaste mån ska upphandlingsprocessen bidra till innovation av ny miljöteknik samt säkra god miljö och hälsa, ekonomisk och social välfärd och rättvisa för nu levande och kommande generationer. Livscykelperspektivet är grundläggande vid beräkning av kostnadseffektivitet.
- Näringslivet och den sociala ekonomin ska känna tillförsikt och se kommunen som en partner för framtida affärer.

FALUN

I Falu kommun har man beslutat om en policy gällande upphandling enligt följande (2012-08-28, dnr KSO514/12):

- Att ställa sociala hänsyn som villkor i upphandlingar där så är möjligt.
- Att förenkla upphandlingsförfarandet samt göra mindre omfattande upphandlingar så att små och lokala aktörer har praktiska möjligheter att delta.

GÖTEBORG

Kommunstyrelsen har 2012 beslutat om en Inköps och upphandlingspolicy, där följande stycke ingår om sociala och etiska krav:

Sociala och etiska krav

Vid all upphandlings- och inköpsverksamhet ska relevanta sociala och etiska krav ställas när det är möjligt. Särskild hänsyn ska tas till ILO:s åtta grundläggande konventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet samt FN:s barnkonvention. Krav ska ställas om att entreprenören inte får vidta åtgärder som kan åsidosätta lag eller kollektivavtal för arbetet eller annars strida mot vad som är allmänt godtaget inom den bransch som entreprenaden avser.

Andra krav som i vissa upphandlingar kan ställas är bl.a. på de anställdas sammansättning, exempelvis på viss andel av långtidsarbetslösa, anställningsvillkor, tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, viss standard på arbetsmiljön, möjliggörande av praktikplatser eller på jämställdhet och mångfald.

**Tillväxtverket underlättar
förnyelse i företag och regioner,
och gör det enklare för företag.**

Att stödja utan att styra är producerad på uppdrag av Temagruppen Entreprenörskap och Företagande och försöker ge svar på de vanligaste frågorna från kommuner som vill stödja framväxten av arbetsintegrerande sociala företag. Frågor kring tillämpning av regelverk som Lagen om Offentlig Upphandling, LOU, Konkurrenslagstiftning och EU:s statsstödsregler återkommer ständigt. Men också frågor som var hittar vi eldsjälarna? Hur visar vi att vi är intresserade av att stödja utvecklingen? För vilka är det lämpligt med sociala företag?

Att stödja utan att styra har kommit till för att ge grundläggande svar på så många av dessa frågor som möjligt. Men tipsar också om kompletterande källor för dem som vill veta mer.